

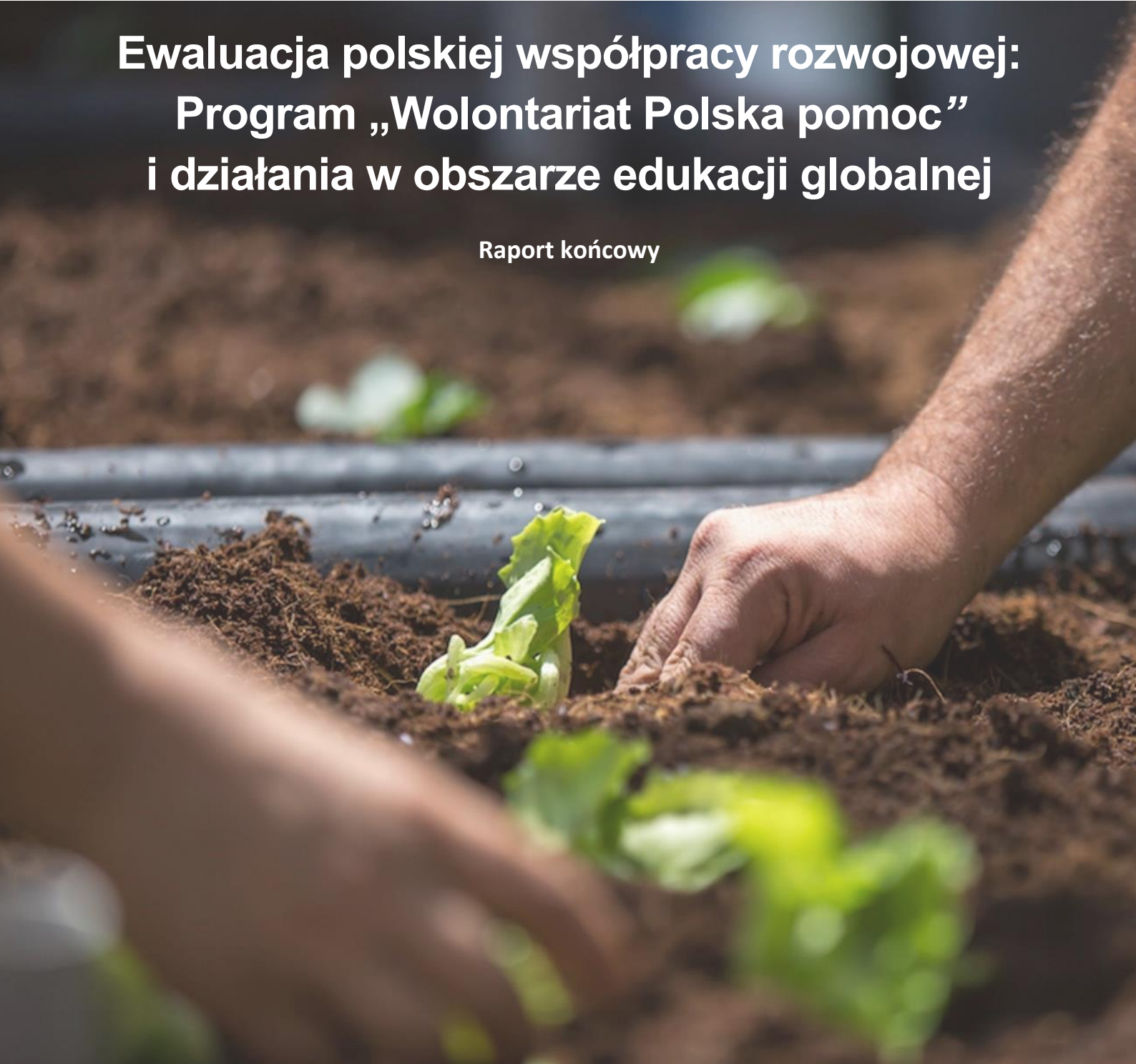
Rzeczpospolita Polska
Ministerstwo
Spraw Zagranicznych

polska pomoc

Ewaluacja polskiej współpracy rozwojowej: Program „Wolontariat Polska pomoc” i działania w obszarze edukacji globalnej

Raport końcowy

ZAMAWIAJĄCY:

Ministerstwo Spraw Zagranicznych

Biuro Dyrektora Generalnego

Adres: Al. J. Ch. Szucha 23, 00-580 Warszawa

e-mail: bzp@msz.gov.pl, tel.: (022) 523 99 10.

WYKONAWCA:

ECORYS Polska Sp z o.o.

Adres: Solec 38 lok. 105, 00-394 Warszawa

www.ecorys.pl

Fotografia na stronie tytułowej objęta prawami autorskimi: Elias Halabi / PCPM

Warszawa, 2020 r.

Streszczenie

Edukacja globalna

Projekty realizowane w ramach konkursu „Edukacja Globalna” w największym stopniu oddziałują na podniesienie jakości inicjatyw edukacyjnych oraz zwiększenie świadomości szerokiej opinii publicznej na temat współzależności globalnych. Część projektów wpływa także bezpośrednio na umocnienie pozycji edukacji globalnej w systemie edukacji formalnej; należy jednak zaznaczyć, iż chociaż w obecnej podstawie programowej nie ma bezpośredniego odniesienia do pojęcia edukacji globalnej, to treści odpowiadające jej zakresowi mogą zostać wplecione do zajęć w ramach poszczególnych przedmiotów. Zarówno brak definicji edukacji globalnej w programach nauczania, jak i niewystraszające zaangażowanie ministerstwa ds. edukacji i nauki w promowanie tej idei są czynnikami niesprzyjającymi szerokiemu uświadomieniu możliwości i korzyści, jakie niesie ze sobą wskazywanie i tłumaczenie globalnych zależności.

Realizowane projekty przyczyniają się zarówno do zwiększenia świadomości odbiorców na tematy związane z edukacją globalną oraz zmiany ich postaw życiowych (m. in. w kwestii wyborów konsumenckich, dbałości o środowisko, krytycznego myślenia), jak również do rozwoju potencjału projektodawców i partnerów – pogłębienia ich wiedzy merytorycznej, nawiązania współpracy z ekspertami oraz zdobywania doświadczenia we współpracy z różnymi grupami odbiorców.

Efekt multiplikacji polega na dostępności materiałów dydaktycznych w internecie, wykorzystywaniu, rozwijaniu i dzieleniu się nimi, prowadzeniu edukacji globalnej w kolejnych klasach (z kolejnymi rocznikami uczniów), a także na funkcjonowaniu uczestników w ramach formalnych i nieformalnych sieci. W przyszłości warto wspierać projekty, które tworzą nowe lub korzystają z istniejących sieci. Dodatkowo, większość badanych organizacji prowadzi projekty EG niefinansowane ze środków *Polskiej pomocy*.

Trwałości, skuteczności i powszechności edukacji globalnej sprzyjają przede wszystkim działania długofalowe, zwłaszcza realizowane w ramach edukacji formalnej – w szkołach, przedszkolach, w ramach lekcji. Warunkiem niezbędnym do szerszego rozpropagowania idei edukacji globalnej jest wpisanie jej do podstawy programowej, co trwale umocni jej miejsce w systemie edukacji formalnej oraz zachęci nauczycieli do pogłębienia wiedzy i kompetencji niezbędnych do wprowadzania zagadnień globalnych do zajęć lekcyjnych. Edukacja nieformalna i pozaformalna także są istotne, ale raczej jako działania uzupełniające, akcyjne (np. wydarzenia organizowane w ramach Tygodnia Edukacji Globalnej). Z kolei do dorosłych i szerokiej publiczności należy kierować kampanie informacyjne. Warto podkreślić, że edukacja globalna powinna być prowadzona długofalowo, a nie doraźnie. W tym celu należy w większym stopniu wspierać projekty modułowe i działania wieloletnie. Za atrakcyjny uznaje się pomysł połączenia wolontariatu i edukacji globalnej w jednym projekcie, jako jednego z typów wspieranych działań, ale z pewnością udział wolontariuszy w działaniach edukacyjnych należy dobrze przemyśleć i przygotować.

W celu zwiększenia skuteczności i efektywności realizacji projektów z zakresu edukacji globalnej warto także stworzyć system elektroniczny umożliwiający monitorowanie ilościowych efektów zrealizowanych projektów.

Wolontariat

Program „Wolontariat Polska pomoc” stanowi ważne źródło finansowania dla polskich organizacji pozarządowych działających w obszarze wolontariatu w krajach Globalnego Południa. Pomimo ograniczeń związanych z wielkością całkowitej puli środków dostępnych w ramach konkursów, przekładających się na relatywnie niewielką liczbę wspartych projektów, środki dostępne na pojedynczy projekt pozwalają na kompleksową jego realizację. Wolontariat realizowany jest w zdecydowanej większości w odniesieniu do dwóch priorytetów tematycznych w ramach polskiej polityki rozwojowej – wspieraniu działań mających na celu poprawę stanu zdrowia ludności oraz podnoszenie poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych ludności.

Duże znaczenie dla komplementarności i spójności prowadzonych w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc” działań ma potencjał związany ze zdolnością budowaniu relacji przez podmiot (projektodawcę lub partnera), a zatem funkcjonowanie w sieciach współpracy. Synergia i wzmacnianie się pozytywnych efektów działań polskiej współpracy rozwojowej pojawiają się w szczególności tam, gdzie realizowane są zarówno projekty wspierane w ramach WPP, jak i w ramach innych inicjatyw rozwojowych.

Kluczowe elementy wspierające skuteczność, użyteczność i efekty wizerunkowe działań w ramach programu to: współpraca z partnerem dysponującym odpowiednim potencjałem w miejscu objętym wsparciem, zapewnienie wsparcia zasobów ludzkich uzupełnionego o wsparcie infrastrukturalne, ciągłość działań, dysponowanie komplementarnymi w stosunku do projektu MSZ źródłami wsparcia, oraz działania promocyjno-komunikacyjne. Należy także podkreślić, że silną stroną polskiego programu jest duże zaangażowanie ze strony samych wolontariuszy, dla których wyjazdy wiążą się z wewnętrzną motywacją i potrzebą niesienia pomocy i wspierania krajów Globalnego Południa.

Wizerunkowe efekty projektów są widoczne lokalnie – szczególnie w miejscach, w których wsparcie w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc” jest kontynuowane na przestrzeni wielu lat, oraz wzmacniane poprzez projekty finansowane innymi narzędziami dostępnymi w ramach kolejnych WPWR. W skali ponadlokalnej tę widoczność ogranicza jednak zbyt mała skala Programu, w szczególności w krajach, które są popularnym celem wyjazdów wolontariuszy z innych państw Globalnej Północy. W takim kontekście szczególną rolę dodatkowo wzmacniającą budowanie wizerunku Polski w krajach będących odbiorcami analizowanego typu wsparcia pełnić mogą różne działania polskich placówek dyplomatycznych i przedstawicielstw RP.

Najistotniejszą dla programu „Wolontariat Polska pomoc” zmianą, jaka zaszła w okresie objętym ewaluacją, była rezygnacja ze wsparcia wyjazdów krótkoterminowych. Analiza pokazała jednak, że z perspektywy realizacji celów WPWR powrót do wspierania wolontariatu krótkoterminowego i wprowadzenie przez MSZ „ścieżki specjalistycznej” wydają się zasadne.

Efekty realizowanych projektów są słabo dostrzegalne przede wszystkim ze względu na bardzo małą wielkość Programu. Należy przy tym pamiętać, że w ostatnich dwóch latach zarówno liczba projektów, jak i liczba wolontariuszy oraz pułap środków wydatkowanych na dofinansowanie wyjazdów gwałtownie spadły wskutek ograniczonej puli projektów kwalifikowanych do wsparcia. W latach 2018-19 realizowanych było po 6-8 stosunkowo niedużych projektów, w ramach których wyjechało kilkunastu wolontariuszy. Przy takiej skali nie jest możliwe ani stworzenie warunków do efektywnej współpracy z instytucjami przyjmującymi, ani pokazanie Polski jako kraju aktywnie zaangażowanego we współpracę rozwojową. Zmiana sytuacji wymaga zwiększenia finansowania Programu. Pod rozwagę należy również poddać celowość kontynuowania formuły konkursowej w dotychczasowym

kształcie. Warte przemyślenia mogą być w tym kontekście inne rozwiązania, zakładające na przykład bezpośrednio włączanie się MSZ w stałą współpracę z wybranymi instytucjami w krajach przyjmujących, a następnie zlecenie zdefiniowanych już zadań, by w ten sposób tworzyć bazę dla trwałej, efektywnej i użytecznej współpracy w ramach wolontariatu.

Przeprowadzone badanie pokazuje, że poza niewielką wartością finansową wsparcia wolontariatu kluczowym ograniczeniem jest harmonogram konkursów i realizacji projektów, wynikający z reguł finansowania zadań ze środków rezerwy celowej budżetu państwa. Do pełnego wykorzystania potencjału polskich organizacji pozarządowych, jak również grona ewentualnych wolontariuszy, konieczne jest stworzenie ram umożliwiających planowanie projektów w perspektywie kilkuletniej.

Edukacja globalna i wolontariat to ważne obszary działalności polskiej współpracy rozwojowej. Choć wspierane są w ramach osobnych konkursów – „Edukacja globalna” i „Wolontariat Polska pomoc”, w ramach badania nie były traktowane całkowicie niezależnie. Stwierdzono, że potencjał tych działań może się wzajemnie wzmacniać. W szczególności istotne jest przygotowanie wolontariuszy z zakresu edukacji globalnej przed wyjazdem do krajów Globalnego Południa, jak również stworzenie rozwiązań umożliwiających dzielenie się przez nich doświadczeniami po powrocie.

Spis treści

Streszczenie	3
Spis treści.....	6
Wykaz skrótów	7
1. Wprowadzenie	8
2. Wyniki badania	10
2.1. Wstęp	10
2.2. Realizacja założeń WPWR.....	11
Skuteczność interwencji	11
Trafność i efektywność interwencji.....	21
Wzmocnienie skuteczności, trafności i efektywności interwencji	25
2.3. Efekty wspartych projektów.....	30
Materialne i niematerialne efekty projektów	30
Komplementarność i spójność działań	37
Efekty projektów w zakresie wizerunku Polski.....	43
2.4. Podejmowane inicjatywy w kontekście zmian w otaczającej rzeczywistości	45
3. Wnioski i rekomendacje	55
Spis wykresów, schematów i tabel.....	63

Wykaz skrótów

Skrót	Rozwinięcie skrótu
CAWI	Computer Assisted Web Interview
CZR	Cele Zrównoważonego Rozwoju
DWR MSZ	Departament Współpracy Rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych
EG	Edukacja globalna
IDI	Individual In-depth Interview
MEN	Ministerstwo Edukacji Narodowej
MNiSW	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
MSZ	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
NGO	Non-governmental organization (organizacja pozarządowa)
ORE	Ośrodek Rozwoju Edukacji
PW	Partnerstwo Wschodnie
RP	Rzeczpospolita Polska
TEG	Tydzień Edukacji Globalnej

1. Wprowadzenie

Niniejszy raport jest efektem badania „Ewaluacja polskiej współpracy rozwojowej: program ‘Wolontariat Polska pomoc’ i działania w obszarze edukacji globalnej”, zrealizowanego przez ECORYS Polska Sp. z o. o. na zlecenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Badanie miało na celu ocenę przebiegu, rezultatów i efektów działań w zakresie Wolontariatu i Edukacji Globalnej przeprowadzonych w okresie od 2012 do 2020 r.

Przeprowadzona ocena, sformułowane wnioski oraz wdrożone rekomendacje, mają służyć:

- poprawie skuteczności i efektywności realizowanych oraz planowanych inicjatyw;
- wzmocnieniu wizerunku Polski jako kraju aktywnego w działaniach na rzecz zrównoważonego rozwoju na świecie i wartościowego partnera o stabilnych perspektywach;
- wsparciu procesów podejmowania decyzji w kwestiach związanych z PWR;
- zwiększeniu społecznej akceptacji dla działań rozwojowych prowadzonych przez polski rząd.

Celem badania było ponadto określenie, w jakim stopniu działania podjęte w ramach Wolontariatu i EG odpowiadają wyzwaniom, przed jakimi staje polska współpraca rozwojowa, w tym:

- ustalenie, w jakim stopniu realizowane inicjatywy były trafne i skuteczne;
- określenie stopnia spójności dokumentów (w tym dokumentów wieloletnich, planów rocznych, dokumentów konkursowych) regulujących zadania w badanych obszarach;
- pokazanie wykorzystania oraz komplementarności zastosowanych dotychczas narzędzi;
- sformułowanie rekomendacji dla przyszłych działań.

Zgodnie z założeniami badania wnioski zostaną wykorzystane do planowania i realizacji inicjatyw odnoszących się do wolontariatu i EG w ramach nowego programu wieloletniego. Analiza została przeprowadzona m.in. pod kątem trafności podejmowanych działań jako elementów PWR. Z kolei sformułowane rekomendacje wynikają z celów współpracy rozwojowej określonych w wiążących Polskę umowach międzynarodowych, ustawie o współpracy rozwojowej i wynikających z nich założeń koncepcyjnych WPWR. Mają również charakter wielowymiarowy pozwalający wykorzystać przedstawione zalecenia w realizacji zamierzeń przedstawionych w dokumentach strategicznych i planistycznych polskiej współpracy rozwojowej.

Działania objęte ewaluacją zostały poddane ocenie pod kątem następujących kryteriów:

Schemat 1. Kryteria ewaluacyjne zastosowane w badaniu

Trafność (ang. relevance) <ul style="list-style-type: none">• odniesienie do celów prowadzonych (przez MSZ) działań i rzeczywistych potrzeb odbiorców tych działań, stopień dopasowania działań oraz narzędzi do potrzeb grup docelowych
Efektywność (ang. efficiency) <ul style="list-style-type: none">• uzasadnienie nakładów poniesionych ze środków współpracy rozwojowej rachunkiem ekonomicznym (czy zasoby finansowe, ludzkie, poświęcony czas zostały ukierunkowane na wspieranie przedsięwzięć, które mogą generować potencjalnie największą wartość dodaną i wspierać długofalowy rozwój)
Skuteczność (ang. effectiveness) <ul style="list-style-type: none">• osiągnięcie założonych celów, (zapisanych w dwóch WPWR), pokazanie stopnia realizacji założeń (w jakim stopniu zostały wykonane cele WPWR, jakie elementy były kluczowe)
Spójność (ang. cohesion) <ul style="list-style-type: none">• kompleksowość prowadzonych działań oraz ich wzajemne uzupełnianie się, a także brak sprzeczności w prowadzonych działaniach
Innowacyjność (ang. innovativeness) <ul style="list-style-type: none">• dopasowywanie podejmowanych działań do zmieniającego się otoczenia (SDGs i MDGs, reagowanie na zmieniającą się sytuację wewnętrzną i międzynarodową) i wykorzystywanie najnowszych dostępnych narzędzi

Źródło: opracowanie własne.

Badanie przeprowadzone zostało z wykorzystaniem szeregu jakościowych i ilościowych metod badawczych i technik analizy zapewniających kompleksowy zestaw źródeł informacji:

Schemat 2. Metody badawcze i techniki analityczne wykorzystane w badaniu

Desk research	Analiza produktów	Warsztat strukturyzacyjny	Computer Assisted Web Interview
Indywidualny wywiad pogłębiony	Panel ekspertów	Case studies	Projekty modelowe
SWOT	Benchmarking	Telefoniczny wywiad pogłębiony	Storytelling

Źródło: opracowanie własne.

2. Wyniki badania

2.1. Wstęp

Zgodnie z definicją wypracowaną w 2011 r. przez MSZ, MEN oraz Grupę Zagranica edukacja globalna to **działania edukacyjne skierowane do polskiego społeczeństwa nawiązujące do problemów i wyzwań rozwojowych na świecie. Jest to część kształcenia obywatelskiego i wychowania dotycząca budowania świadomości o istnieniu globalnych zjawisk i współzależności.** Jej głównym celem jest przygotowanie odbiorców do stawiania czoła wyzwaniom dotyczącym całej ludzkości. Przez współzależności należy rozumieć wzajemne powiązania i przenikanie systemów kulturowych, środowiskowych, ekonomicznych, społecznych, politycznych i technologicznych. Jak wynika z Wieloletniego Programu Współpracy Rozwojowej (WPWR) do aktualnych wyzwań globalnych należy m.in.: zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa na świecie, poprawa jakości życia w krajach Globalnego Południa, ochrona praw człowieka, zapewnienie zrównoważonego rozwoju, budowanie partnerskich relacji gospodarczych i społecznych między krajami wysoko rozwiniętymi i rozwijającymi się. Szczególnie istotne w edukacji globalnej jest **tłumaczenie przyczyn i konsekwencji opisywanych zjawisk, przedstawianie perspektywy krajów Globalnego Południa, rozumienie świata jako złożonego i dynamicznie zmieniającego się systemu, kształtowanie krytycznego myślenia i wpływ na zmianę postaw, przełamywanie istniejących stereotypów i uprzedzeń, ukazywanie wpływu jednostki na globalne procesy i wpływu globalnych procesów na jednostkę.** Częścią edukacji globalnej są także działania zmierzające do informowania o istnieniu problemów globalnych na świecie oraz o środkach i sposobach wpływania na ich redukcję, w tym przede wszystkim o Celach Zrównoważonego Rozwoju i procesie ich wdrażania¹.

Działania z zakresu edukacji globalnej są wspierane przez MSZ poprzez realizację corocznych konkursów „Edukacja Globalna”. Wspierane są projekty zakładające przeprowadzenie działań adresowanych do szerokiej publiczności, a także realizację inicjatyw edukacyjnych adresowanych do osób i grup zawodowych zaangażowanych w działania z dziedziny edukacji globalnej w systemie edukacji formalnej, pozaformalnej i nieformalnej. MSZ współfinansuje także konkurs „Edukacja globalna. Regranting dla organizacji pozarządowych”, którego operatorem wyłonionym w konkursie „Edukacja globalna” jest Fundacja Edukacja dla Demokracji. Kierowany jest on do organizacji pozarządowych zainteresowanych realizacją inicjatyw dotyczących edukacji globalnej w miejscowościach do 500 tys. mieszkańców. Tematyka projektów jest dowolna. Podmioty startujące w konkursach mogą realizować inicjatywy zgodne z indywidualnie zdefiniowanymi potrzebami, polem swoich zainteresowań i doświadczenia.

Kluczowymi grupami, do których kierowane są działania realizowane w projektach, są dzieci, młodzież szkolna i rodzice, nauczyciele, kadra akademicka, studenci, a także pracownicy i wolontariusze organizacji pozarządowych.

Program „Wolontariat Polska pomoc” (dalej Program Wolontariat lub Program) realizowany jest od roku 2008, co jednak nie oznacza, że wcześniej MSZ nie udzielało wsparcia osobom wyjeżdżającym do pracy wolontariackiej w krajach Globalnego Południa. Celem Programu jest upowszechnienie

¹ Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2016-2020.

bezpośredniego zaangażowania polskich obywateli w niesienie pomocy mieszkańcom państw rozwijających się oraz szerzenie wiedzy o problemach, z jakimi się zmagają w polskim społeczeństwie².

Realizacja Programu zakłada przyznawanie dotacji organizacjom pozarządowym wyłonionym w trybie konkursu, które nawiązały współpracę z instytucjami w krajach Globalnego Południa i planują wysłanie do nich wolontariuszy. Nawiązywana w ten sposób współpraca z założeniami powinna przyczynić się do bezpośredniego wsparcia szpitali, przychodni, szkół, domów dziecka, ośrodków pomocy społecznej i wielu innych placówek, w których brakuje specjalistów. W ten sposób budowany jest zarówno potencjał instytucji w krajach Globalnego Południa, jak i polskich organizacji pozarządowych oraz samych wolontariuszy.

Lista krajów, do których mogą wyjeżdżać wolontariusze nie jest ściśle powiązana z listą krajów priorytetowych *Polskiej pomocy* i zazwyczaj jest od niej szersza. W badanym okresie projekty realizowano łącznie w 27 krajach – w szczególności w Afryce Subsaharyjskiej, a przed 2018 rokiem także w Ameryce Południowej oraz Azji. Jedynie dwa projekty realizowane były w kraju należącym do Partnerstwa Wschodniego. Wśród wnioskodawców dominuje kilka organizacji, które wyspecjalizowały się w prowadzeniu projektów medycznych, stąd głównie wysyłani są lekarze, pielęgniarki i położne.

Również corocznie w Planach współpracy rozwojowej określone są obszary tematyczne, które mają być realizowane w danym roku w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc”. Są to 3-4 priorytety *Polskiej pomocy*, wśród których dotychczas znalazły się działania związane z podnoszeniem jakości kapitału ludzkiego, rozwojem rolnictwa, ochroną środowiska oraz wspieraniem przedsiębiorczości.

2.2. Realizacja założeń WPWR

Skuteczność interwencji

Edukacja globalna

Edukacja globalna jest częścią polskiej współpracy rozwojowej. Mimo, że cele tej współpracy, wymienione w WPWR nie odnoszą się bezpośrednio do działań z zakresu edukacji globalnej, to jednak w Programie znalazł się zapis stwierdzający, iż „polska współpraca rozwojowa przyczynia się do poszerzenia wiedzy o współzależnościach globalnych między światem wysoko rozwiniętym i rozwijającym się wśród polskich obywateli”³. Biorąc pod uwagę tak szeroko sformułowany cel, należy uznać, iż wszystkie projekty realizowane w ramach konkursu „Edukacja Globalna” w pewnym stopniu wpływają na jego realizację. Każdy z nich zakłada bowiem działania mające na celu zwiększenie świadomości na temat globalnych powiązań między państwami i ich mieszkańcami w sferach takich jak gospodarka, klimat i środowisko czy kultura. Znacznie bardziej sprecyzowane są cele samej edukacji globalnej wymienione w WPWR:

- wzmocnienie obecności edukacji globalnej na wszystkich szczeblach edukacji formalnej zgodnie z obowiązującą podstawą programową, w szczególności przez rozwijanie kompetencji kadr dydaktycznych, narzędzi edukacyjnych oraz promocję edukacji globalnej w środowisku szkolnym i akademickim;

² <https://www.gov.pl/web/polskapomoc/wolontariat>

³ Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2016-2020.

- zwiększenie świadomości szerokiej publiczności na temat współzależności globalnych;
- podnoszenie jakości inicjatyw edukacyjnych w obszarze edukacji globalnej;
- wzmocnienie spójności między edukacją globalną realizowaną w Polsce i na świecie.

W latach 2012-2019 zrealizowano łącznie **121 projektów⁴ o wartości niemal 20 mln zł (w tym 8 projektów w ramach konkursu „Edukacja globalna. Regranting dla organizacji pozarządowych”)**. Biorąc pod uwagę tematykę realizowanych projektów można uznać, że w największym stopniu dotyczyły one podnoszenia jakości inicjatyw edukacyjnych związanych z edukacją globalną. Tego rodzaju działania były prowadzone w ramach projektów poświęconych wprowadzaniu tematów globalnych podczas zajęć przedmiotowych (poprzez tworzenie materiałów dydaktycznych poświęconych edukacji globalnej oraz podnoszenie kompetencji kadry nauczycielskiej w tym zakresie). Pozostałe to zajęcia, szkolenia i warsztaty prowadzone w ramach edukacji pozaformalnej, niezwiązanej bezpośrednio z zajęciami szkolnymi (np. projekty realizowane przez fundację Jeden Świat czy Fundację Kultury Chrześcijańskiej ZNAK). Cel związany ze zwiększeniem świadomości szerokiego grona odbiorców na temat współzależności globalnych również wpisywał się w założenia większości realizowanych projektów. Realizowany był zarówno w ramach przedsięwzięć przewidujących przeprowadzenie wydarzeń edukacyjnych o charakterze masowym, takich jak festiwale, kampanie społeczne w przestrzeni publicznej czy targi (realizowane np. przez Fundację HumanDoc czy Fundację Kupuj Odpowiedzialnie), ale także w ramach projektów o charakterze informacyjnym, skierowanych do konkretnych grup społecznych, np. dzieci i młodzieży, a pośrednio także ich rodzin, studentów czy kadry akademickiej. Cel dotyczący wzmocnienia obecności edukacji globalnej w ramach edukacji formalnej realizowany był poprzez tworzenie warunków do wprowadzania treści o charakterze globalnym do programu nauczania poszczególnych przedmiotów i zachęcanie nauczycieli do poszukiwania sposobów na nawiązanie do nich podczas lekcji. W ramach projektów podnoszono poziom przygotowania kadry nauczycielskiej poprzez różnego rodzaju szkolenia, warsztaty i seminaria, dzięki którym nauczyciele zyskiwali kompetencje pozwalające na samodzielne prowadzenie zajęć uwzględniających elementy edukacji globalnej. Nauczyciele otrzymywali dostęp do materiałów i pomocy naukowych na ten temat oraz zyskiwali świadomość istnienia innych źródeł informacji i dobrych praktyk w tej dziedzinie. Tego rodzaju projekty realizowane były m. in. przez Ośrodek Rozwoju Edukacji, Fundację Centrum Edukacji Obywatelskiej i Fundację Edukacja dla Demokracji. Warto jednak zaznaczyć, że projekty te dawały możliwość wprowadzania zagadnień globalnych do programu zajęć szkolnych w sposób doraźny. **Obecnie pojęcie edukacji globalnej nie jest bezpośrednio wskazane w obowiązującej podstawie programowej**, jednak ogólna interpretacja jej zapisów, takich jak np. kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, daje możliwość realizowania zajęć wokół tematów z nią związanych. **Z przeprowadzonych wywiadów wynika, że brak konkretnego wskazania edukacji globalnej w podstawie programowej**, a także brak dostatecznego wsparcia realizacji jej idei ze strony ministerstwa ds. edukacji i nauki oraz kuratoriów **powoduje, że jest ona nadal niedostatecznie rozpowszechniona w systemie polskiej edukacji**, mimo wielu inicjatyw prowadzonych w tej dziedzinie, przede wszystkim w ramach projektów współfinansowanych ze środków MSZ.

⁴ Moduły projektów liczone jako osobne projekty.

[...] jeżeli coś jest w programie nauczania, jest w podstawie programowej, to staramy się to rozwijać na lekcjach. Jeżeli tego nie ma, to nie musimy i wtedy temat idzie troszkę na bok. Oczywiście, pasjonaci się tym zajmą, ci, którzy bardzo się tym interesują, to rozwiną, natomiast nie będzie to powszechne.

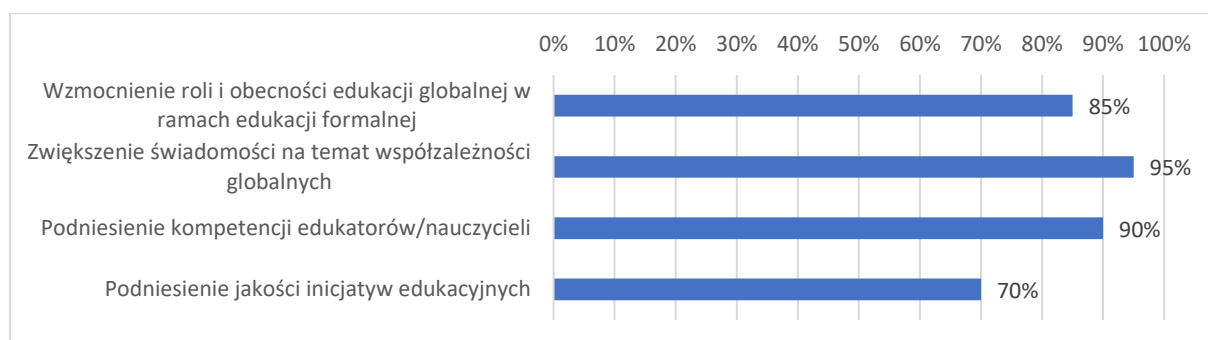

IDI, nauczycielka, koordynatorka regionalna sieci liderów EG

Cel związany z wzmocnieniem spójności między edukacją globalną realizowaną w Polsce i na świecie wdrażany był w najmniej licznych projektach w porównaniu do pozostałych celów. W tego rodzaju przedsięwzięciach rozwiązania wypracowane w szerszym, międzynarodowym gronie były implementowane i rozwijane w Polsce. Przykładami takich projektów są inicjatywy Salezjańskiego Wolontariatu Misyjnego - Młodzi Świata oraz Fundacji Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, w ramach których tworzone materiały (publikacje, scenariusze zajęć, podręczniki) we współpracy z podmiotami z innych krajów, organizacjami międzynarodowymi, a także na podstawie założeń wypracowanych w ramach większych inicjatyw.

O wskazanie celów realizowanych projektów poproszeni zostali także projektodawcy i partnerzy podczas badania ankietowego. Respondenci uznali, że realizowane przez nich projekty w największym stopniu przyczyniają się do zwiększenia świadomości na temat współzależności globalnych (95% wskazań) oraz podniesienia kompetencji edukatorów lub nauczycieli (90% wskazań). Tego rodzaju cele realizowane były przede wszystkim przez projekty kierowane do szerokiej publiczności, a także przez działania skierowane do dzieci i młodzieży, a pośrednio także do ich najbliższych. Nieco mniej wskazań (odpowiednio 85% oraz 70%) dotyczyło celów związanych z wzmocnieniem obecności edukacji globalnej w szkołach oraz podniesieniem jakości inicjatyw edukacyjnych – projekty te skierowane były przede wszystkim do nauczycieli zainteresowanych zdobyciem wiedzy na temat możliwości wprowadzania edukacji globalnej do zajęć lekcyjnych.

Wykres 1. Cele projektów realizowanych w ramach konkursu „Edukacja globalna”

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z projektodawcami i partnerami, n=40.

Jak wynika z przeprowadzonych analiz, założone cele projektów zostały zrealizowane. Potwierdzają to dane zawarte w sprawozdaniach, informacje pozyskane w ramach wywiadów pogłębionych oraz wyniki badania ankietowego przeprowadzonego z projektodawcami i partnerami. **95% ankietowanych potwierdza, że udało się zrealizować wszystkie działania założone w projekcie.**

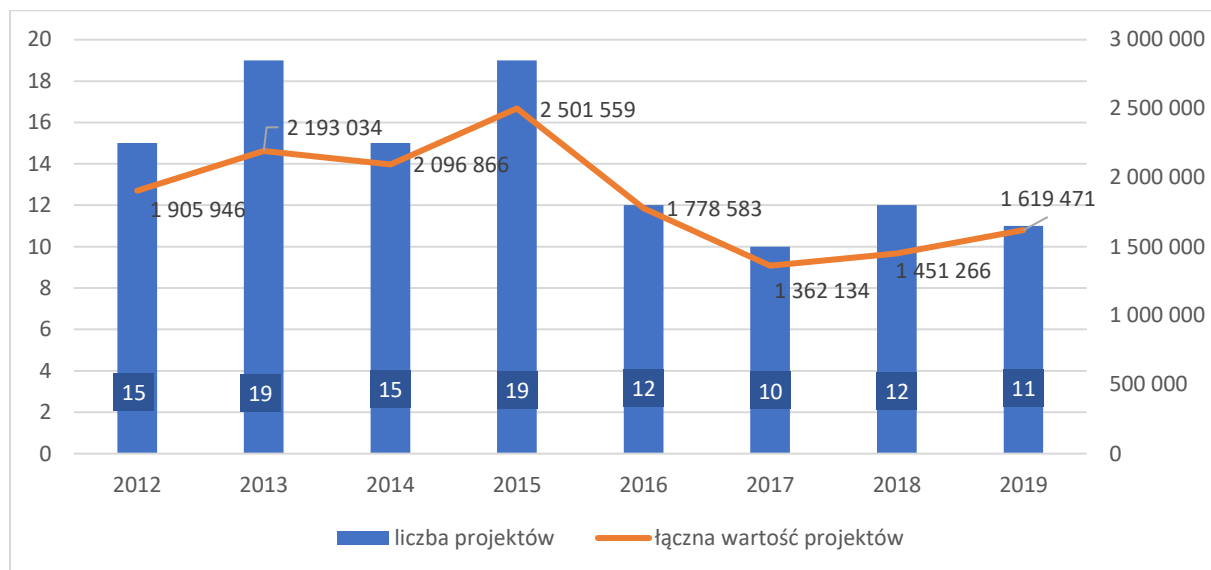
Działania mające na celu rozpropagowanie wiedzy i zwiększenie świadomości na temat współpracy rozwojowej (w tym edukacji globalnej oraz Celów Zrównoważonego Rozwoju) podejmowane są także przez MSZ poprzez różnego rodzaju konferencje, wystawy czy targi. Przykładem takiego wydarzenia były Warszawskie Targi Humanitarne 2019 (Warsaw Humanitarian Expo 2019), których celem było m.in. zwiększenie zaangażowania w debatę o światowych trendach dotyczących niesienia pomocy humanitarnej i rozwojowej. Jak wskazują przeprowadzone wywiady i wyniki badania ankietowego, **działania te nie są jednak zauważane przez większość badanych. Wynika to przede wszystkim z bardzo ograniczonego zasięgu tychże działań i niewystarczających towarzyszących im działań informacyjnych.** Pozytywnie obieranym i rozpoznawalnym przez kilku rozmówców i respondentów badania ankietowego wydarzeniem tego rodzaju był Dzień Współpracy Rozwojowej, skierowany do szerokiego grona odbiorców. Przeprowadzono go w formie festiwalu, zorganizowano m. in. spotkania z wolontariuszami oraz interaktywne wystawy poświęcone działaniom podejmowanym w ramach *Polskiej pomocy*. Wieczór uświetnił występ muzyczny popularnego zespołu. Wydarzenia tego rodzaju, zgodnie z definicją zawartą w WPWR, są częścią edukacji globalnej i przyczyniają się do przybliżania odbiorcom pojęć związanych z Celami Zrównoważonego Rozwoju oraz współpracą rozwojową. Trudno jednak ocenić, na ile hasłowe informacje pozyskane podczas takiego wydarzenia są w stanie zachęcić uczestników do samodzielnego poszukiwania szerszych informacji na ten temat.

Cele wyznaczone dla edukacji globalnej w WPWR, choć trafne i odpowiadające istniejącym potrzebom, **są sformułowane na wysokim poziomie ogólności**, co sprawia, że praktycznie wszelkie działania podejmowane w ramach projektów przyczyniają się do ich realizacji. Bardziej precyzyjne oszacowanie stopnia osiągnięcia wyznaczonych celów nie jest możliwe z uwagi na brak miar i kryteriów dających możliwość ich operacjonalizacji oraz podjęcia próby ilościowego zmierzenia. Rozwiązaniem tej kwestii byłoby przypisanie sformułowanym celom konkretnych wskaźników i zapisanie ich w WPWR lub planach rocznych, a także zbiorcze monitorowanie rezultatów realizowanych projektów i porównywanie ich z wartościami docelowymi. Informacje na temat ilościowych rezultatów projektów powinny być gromadzone w systemie elektronicznym, umożliwiającym bieżącą analizę postępu osiągania wskaźników oraz określenie skuteczności i efektywności projektów

Skalę działań podjętych w ramach edukacji globalnej ilustrują także wydane na nie środki. W ramach głównego konkursu „Edukacja Globalna” w latach 2012-2019 zrealizowano 113 projektów o wartości niemal 15 mln zł. Jak wskazuje poniższy wykres, liczba projektów w poszczególnych latach ulegała wahaniom, jednak od 2016 roku nastąpił wyraźny spadek do poziomu 11-12 projektów rocznie. Jednocześnie dość znacząco zmniejszyła się także łączna wartość projektów – do 2016 roku oscylowała ona na poziomie około 2 mln zł, natomiast w kolejnych latach uległa obniżeniu do około 1,5 mln na rok. Warto odnotować, iż różnica między łączną wartością projektów między rokiem 2015 a 2016 wyniosła niemal 29%.

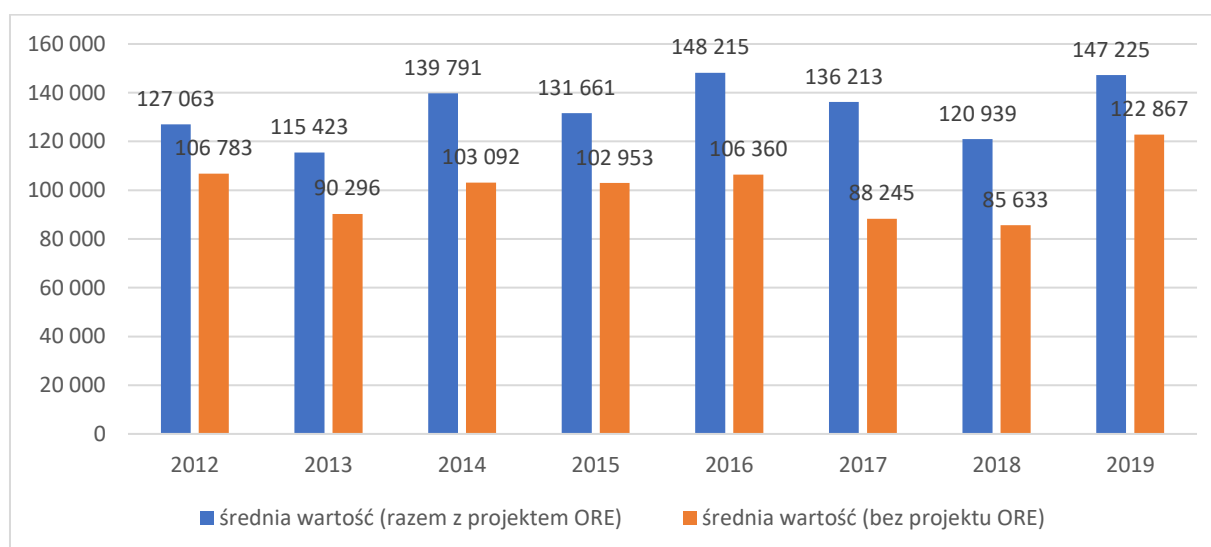
Wykres 2. Liczba i wartość projektów (w zł) zrealizowanych w latach 2012-2019 w ramach konkursu „Edukacja globalna”.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych dotyczących realizowanych projektów.

Analiza średnich wartości projektów w poszczególnych latach⁵ wskazuje, iż różnica między okresem 2012-2015 a 2016-2019 nie jest już tak wyraźna. Co prawda w latach 2016-2018 średnia wartość projektów dofinansowanych w konkursie malała (aż do poziomu ok. 121 tys. zł biorąc pod uwagę projekt ORE oraz ok 86 tys. zł bez uwzględnienia tego projektu), jednak w 2019 r. znowu dość znacząco wzrosła, osiągając odpowiednio 147 tys. zł oraz 123 tys. zł.

Wykres 3. Średnia wartość projektów zrealizowanych w latach 2012-2019 w ramach konkursu „Edukacja globalna” (w zł) – z uwzględnieniem projektów ORE oraz bez projektów ORE

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych dotyczących realizowanych projektów.

⁵ Z uwagi na znacznie wyższą wartość projektów realizowanych przez ORE, zawyżającą uzyskane wyniki, zaprezentowano dwa warianty – średnią wartość z uwzględnieniem tychże projektów oraz bez ich uwzględnienia.

Przeprowadzone wywiady wskazują, iż realizacja celów dotyczących edukacji globalnej wymaga dalszego finansowania. Respondenci podkreślali, iż niezbędne jest wsparcie zarówno ze środków MSZ (najlepiej w kwocie nie niższej niż dotychczas), jak również ze środków ministerstwa ds. edukacji i nauki (np. w formie osobnych konkursów czy funduszy dedykowanych zwiększaniu obecności edukacji globalnej w placówkach edukacyjnych).

Wolontariat

Zgodnie z zapisami WPWR na lata 2016-2020 „jednym z ważnych narzędzi wspierających realizację celów polskiej współpracy rozwojowej są działania wolontariuszy współpracujących w projektach rozwojowych z lokalnymi społecznościami w wybranych krajach partnerskich”. Cele polskiej polityki rozwojowej zostały określone w Programie ogólnie jako „wspieranie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego krajów rozwijających się i ich społeczeństw”, lecz dalej określono bardziej szczegółowo obszary, w których podejmowane mają być działania:

- redukcja ubóstwa,
- poprawa stanu zdrowia ludności,
- podnoszenie poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych ludności,
- wsparcie procesów demokratyzacyjnych i reform państwa,
- budowa nowoczesnych instytucji państwowych,
- promocja praw człowieka,
- wsparcie społeczeństwa obywatelskiego.

Dalej WPWR wskazuje na priorytety tematyczne, na których ma się koncentrować współpraca rozwojowa, a wśród nich: dobre rządy, demokracja i prawa człowieka, kapitał ludzki, przedsiębiorczość i sektor prywatny, zrównoważone rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich, a także ochrona środowiska. Analizując więc wpływ programu „Wolontariat Polska pomoc” na realizację celów polskiej współpracy rozwojowej należy wziąć pod uwagę te dwa wyżej wskazane poziomy celów. W latach 2012-2015 w dokumentach programowych (ani WPWR, ani w corocznych Planach współpracy rozwojowej) nie uszczegóławiano, jakie obszary tematyczne są objęte Programem Wolontariat. Nastąpiło to dopiero w Planach współpracy rozwojowej w latach 2016-2019, przy czym należy zaznaczyć, że w roku 2017 nie został ogłoszony konkurs na projekty tego typu. Takie działania związane z uszczegóławianiem zakresu Programu Wolontariat ocenia się jako korzystne, gdyż pozwalają profilować wsparcie na dziedziny, w których w danym roku identyfikuje się najsilniejsze potrzeby, a równocześnie te, w których Polska ma odpowiednio duży potencjał. Zapisy Planów współpracy rozwojowej dotyczące obszarów objętych Programem Wolontariat przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Priorytety polskiej współpracy rozwojowej w programie „Wolontariat Polska pomoc”

	Dobre rządzenie	Demokracja i prawa człowieka	Kapitał ludzki	Przedsiębiorczość i sektor prywatny	Rolnictwo i rozwój obszarów wiejskich	Ochrona środowiska
2016			V	V	V	V
2017						
2018			V	V		V
2019			V	V		V

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zapisów planów rocznych 2016-2019.

W odniesieniu do celów ogólnych *Polskiej pomocy* należy ocenić, że działania związane z wolontariatem prowadzone w latach 2012-19 skupiają się przede wszystkim na **celu drugim i trzecim, a pośrednio także na pierwszym.**

Przegląd projektów dotyczących wolontariatu pokazuje, że największy ich odsetek dotyczy wsparcia lokalnych instytucji służby zdrowia, w szczególności przychodni i szpitali, a także instytucji opieki społecznej (przede wszystkim domów dziecka, ośrodków wspierających osoby niepełnosprawne, osoby uzależnione oraz byłych więźniów). Te projekty wpisują się w **obszar priorytetowy kapitał ludzki**. Podobnie można skategoryzować projekty dotyczące szeroko rozumianego wsparcia edukacji, związane z pracą wolontariusza w szkołach lub innych placówkach edukacyjnych. Obszar kapitał ludzki został bowiem opisany jako „poprawa jakości opieki zdrowotnej; edukacja włączająca i powszechny dostęp do edukacji na wysokim poziomie; edukacja obywatelska; integracja społeczna osób z grup zagrożonych wykluczeniem”.

Dalsza analiza projektów pokazuje, że jedynie jeden projekt (realizowany przez Fundację Kultury Świata, nr 1069/2012) może się wpisywać w obszar związany ze wspieraniem zrównoważonego rolnictwa, jednak raczej pośrednio, gdyż dotyczył zwiększenia potencjału ośrodka kształcącego specjalistów w dziedzinie rolnictwa i hodowli zwierząt. Również jeden projekt (realizowany przez PAH w Palestynie, nr 977/2013) można zaliczyć jako związany z obszarem ochrona środowiska, gdyż jego celem była poprawa dostępności do wody.

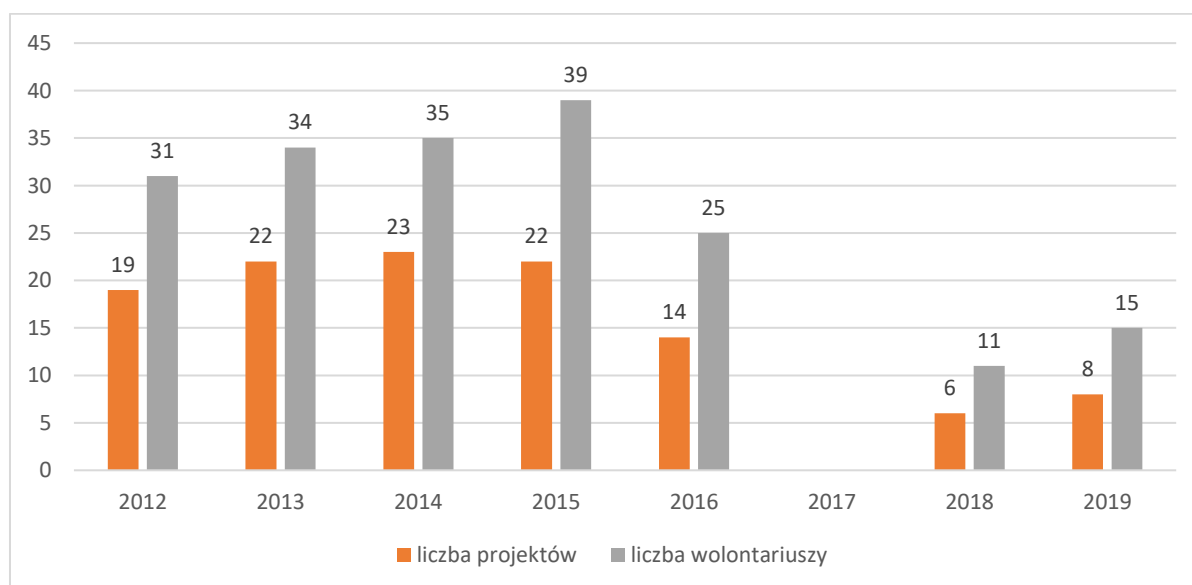
Warto zwrócić jeszcze uwagę na powiązania krajów, w których realizowany jest wolontariat, z krajami priorytetowymi *Polskiej pomocy*. Duża część projektów wolontariackich prowadzona jest w krajach Afryki Subsaharyjskiej, zaś niemal w ogóle (za wyjątkiem dwóch projektów w Gruzji w 2013 roku) nie są prowadzone w krajach Partnerstwa Wschodniego (PW), które są uznawane za priorytetowe zarówno na poziomie polskiej polityki rozwojowej, jak i w ogóle polskiej polityki zagranicznej. Wynika to przede wszystkim z nieuwzględnienia tych krajów wśród potencjalnych celów wyjazdów wolontariuszy w konkursach prowadzonych w ostatnich latach, lecz także z małego zainteresowania samych organizacji i wolontariuszy tymi kierunkami. Wydaje się zasadne, by **powrócić do wspierania projektów zakładających wyjazdy wolontariuszy do tych krajów, co stanowiłoby wsparcie dla innych działań realizowanych w ramach *Polskiej pomocy*, w szczególności projektów rozwojowych. Pozwoliłoby to na wykorzystanie bogatych doświadczeń polskich organizacji działających w krajach PW i koncentrację *Polskiej pomocy*.** Należy przy tym zauważyć, że Plan współpracy rozwojowej na rok 2020 zakładał taką zmianę i włączenie krajów PW jako potencjalnych celów wyjazdów wolontariuszy,

jednak w związku z pandemią COVID-10 konkurs w tym roku został anulowany. Wpisywanie krajów PW powinno następować przez kilka kolejnych lat, gdyż możliwe jest, że w pierwszym roku po rozszerzeniu zapisów konkursu nie będzie dużego zainteresowania tym kierunkiem. Organizacje potencjalnie zainteresowane działaniami na obszarze PW powinny mieć czas, żeby odpowiednio przygotować tego typu projekty wolontariackie. Postuluje się ponadto, by wyjazdy wolontariuszy do krajów PW w mniejszym stopniu skupiały się na priorytecie kapitał ludzki, lecz raczej na wspieraniu przedsiębiorczości, dobrego rządzenia lub demokracji i praw człowieka, co w większym stopniu odpowiadałoby potrzebom tych krajów. Jednym z proponowanych sposobów zainteresowania organizacji wysyłaniem wolontariuszy do krajów PW, byłoby opisane w dalszej części przyznanie preferencji wyjazdom wolontariackim stanowiących kontynuację projektów rozwojowych.

Polska współpraca rozwojowa prowadzona w ramach Programu Wolontariat jest więc mocno sprofilowana i ograniczona do wybranych obszarów. Dotyczy niemal w całości dwóch celów zapisanych w WPWR (poprawa stanu zdrowia ludności oraz podnoszenie poziomu wykształcenia i kwalifikacji zawodowych ludności), zaś na poziomie priorytetów – jednego (kapitał ludzki). Przy dotychczasowych zasadach konkursów programu „Wolontariat Polska pomoc” nie można tego jednak uznać za błąd po stronie instytucji zarządzającej tym Programem (MSZ), gdyż raczej tak są sprofilowane polskie organizacje wysyłające wolontariuszy w ramach projektów. Istnieją możliwości prowadzenia wolontariatu w innych obszarach (np. związanych z zupełnie nierealizowanym priorytetem Przedsiębiorczość i sektor prywatny), jednak nie są one wybierane przez organizacje wnioskujące o wsparcie w ramach Programu. Realizowane projekty zaspokajają więc podstawowe potrzeby krajów odbiorców, w których istnieją ogromne deficyty związane ze służbą zdrowia czy edukacją. Równocześnie są one dość schematyczne (konceptcje projektów są powielane w kolejnych latach) i mało innowacyjne.

Analizując kwestie osiągnięcia celów przez program „Wolontariat Polska pomoc” należy odnieść się znowu do danych o projektach. W analizowanym okresie (2012-2019) z Programu dofinansowano łącznie 115 projektów, w ramach których odbyło się 190 wyjazdów wolontariackich. Rozkład w podziale na kolejne lata przedstawia poniższy wykres.

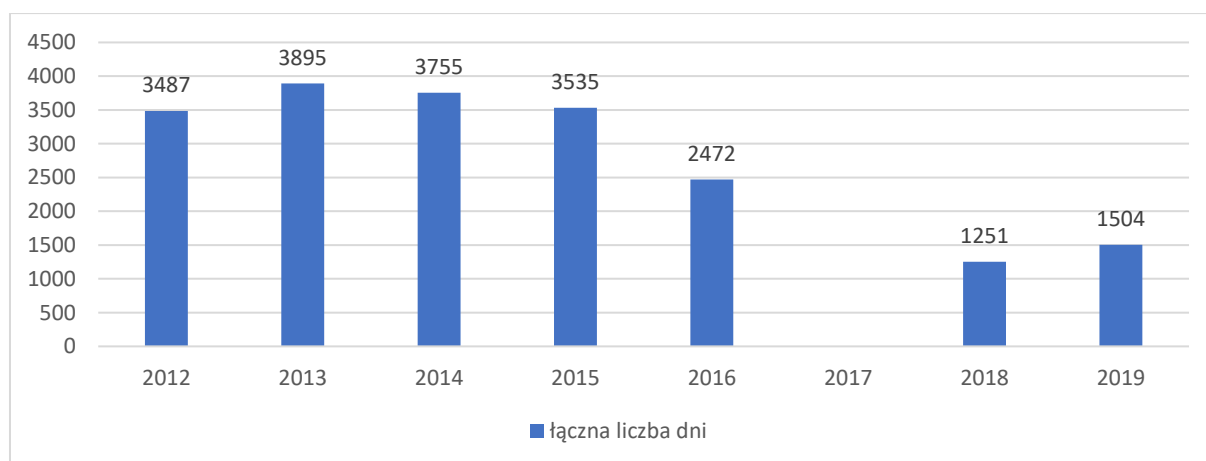
Wykres 4. Liczba projektów oraz liczba wolontariuszy w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc”

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych dotyczących realizowanych projektów.

Według tych danych zarówno liczba projektów, jak i wyjeżdżających wolontariuszy w ostatnich latach wyraźnie spadły. Miało to przełożenie na łączną liczbę dni pobytów wolontariackich w ramach projektów, co przedstawia poniższy wykres. O skali spadku świadczy np. to, że w roku 2018 liczba dni była ponad 3 razy mniejsza niż 4-5 lat wcześniej.

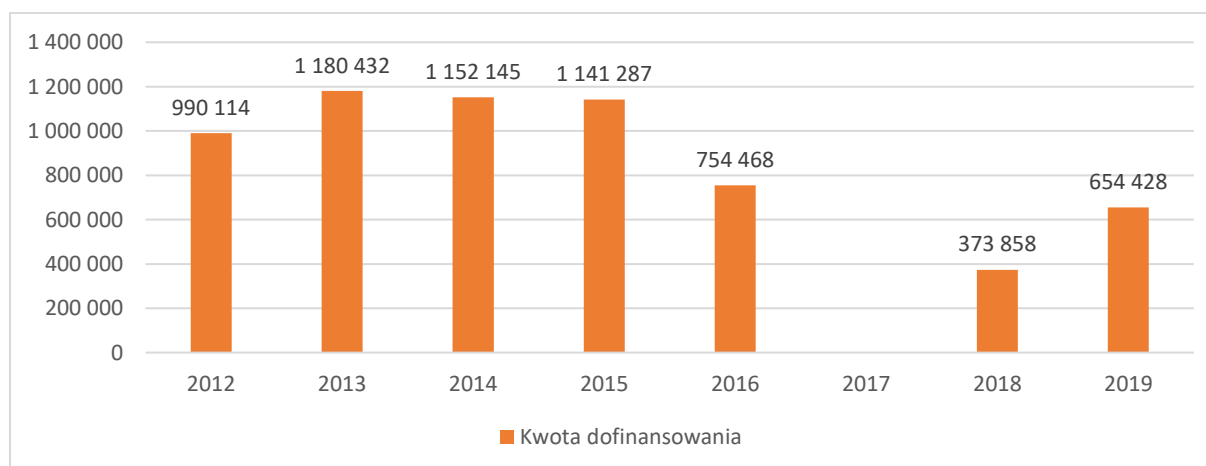
Wykres 5. Łączny czas (w dniach) wyjazdów wolontariackich w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc” w poszczególnych latach

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych dotyczących realizowanych projektów.

Dane te nie zaskakują jednak, jeśli spojrzymy na łączną kwotę dofinansowania projektów, która także się wyraźnie zmniejszyła – o ile w latach 2012-2015 oscylowała wokół miliona złotych, o tyle w roku 2018 wyniosła 373 tys., a rok później 654 tys. zł. W latach 2016-2019 zakładane kwoty dofinansowania Programu Wolontariat nie były wykorzystywane, bowiem na finansowanie tego typu projektów przeznaczano alokację w wysokości 1200 tys. zł (2016) lub 1000 tys. zł (2018-19). Wynikało to m.in., z niskiej jakości składanych projektów, w związku z czym tylko część z nich kwalifikowała się do dofinansowania, a także z faktu, że część organizacji, które otrzymały decyzje o dofinansowaniu, rezygnowała z podpisania umów.

Wykres 6. Łączny koszt dofinansowania projektów w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc”

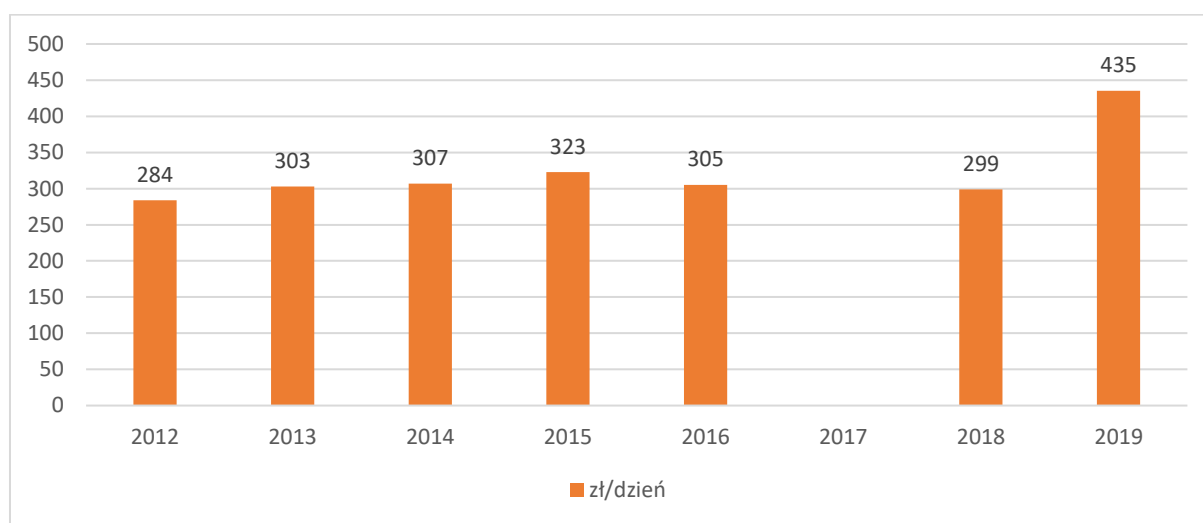

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych dotyczących realizowanych projektów.

Dane te pokazują, że skala programu „Wolontariat Polska pomoc” jest niewielka. Polska chce być istotnym graczem na arenie międzynarodowej współpracy rozwojowej i temu służyć ma m.in.

omawiany Program. Jednak cel ten nie zostanie osiągnięty, jeśli nadal, tak jak w ostatnich dwóch latach, na wyjazdy współfinansowane przez MSZ będzie jeździło po kilkunastu wolontariuszy. Opinia ta potwierdziła się w trakcie wywiadów pogłębionych, kiedy zarówno przedstawiciele organizacji pozarządowych, jak i sami wolontariusze mówili, że przy takiej liczbie wyjeżdżających nie może być mowy o osiągnięciu jakichkolwiek istotnych celów *Polskiej pomocy*, choć cele poszczególnych projektów są osiąganiane. W związku z tym należy istotnie zwiększyć środki na Program tak, aby rocznie mogło wyjeżdżać co najmniej 50 wolontariuszy. W tym miejscu należy także zwrócić uwagę, że w ostatnim roku wyraźnie zwiększył się koszt wyjazdów liczony jako iloraz kwoty dofinansowania i liczby dni. O ile we wszystkich poprzednich latach kwota ta wynosiła ok 300 zł, o tyle w roku 2019 wyniosła 435 zł, co wynika zarówno z inflacji, jak i z większej ilości sprzętu, materiałów itd., finansowanych w ramach projektów.

Wykres 7. Średni koszt jednego dnia pobytu w kraju docelowym (koszt projektu/liczba dni)

Źródło: Obliczenia własne na podstawie danych dotyczących realizowanych projektów.

Licząc, że średni czas wyjazdu to 100 dni (tyle wyniosła średnia w roku 2019), osiągnięcie celu w postaci dofinansowania wyjazdów co najmniej 50 wolontariuszy rocznie możliwe będzie przy alokacji na konkursy w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc” w wysokości ok 2,1-2,2 mln zł.

Podsumowując ten wątek należy stwierdzić, że program „Wolontariat Polska pomoc” wymaga istotnych modyfikacji. Utrzymywanie w dotychczasowej formie instrumentu, w ramach którego w skali blisko 40-milionowego kraju wyjeżdża kilkunastu wolontariuszy rocznie, wydaje się nieuzasadnione. Program obecnie nie przyczynia się do osiągania celów polskiej pomocy rozwojowej. W związku z tym **konieczne jest zdecydowane zwiększenie skali poprzez dużo większe dofinansowanie Programu**. Do rozważenia wydaje się kwestia kontynuowania konkursów dotacji w dotychczasowej formule i ewentualne równoległe wprowadzenie nowych sposobów finansowania wolontariatu. Zostało to opisane w dalszej części niniejszego raportu.

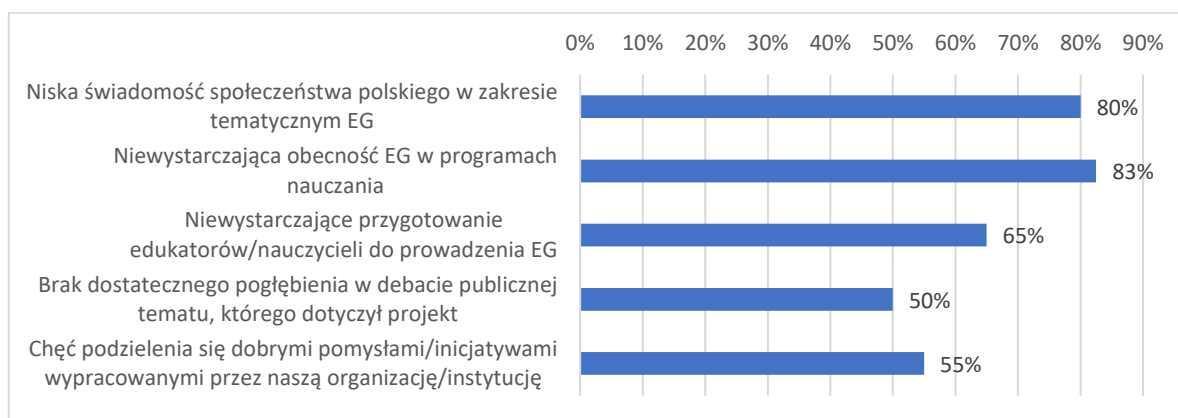

Trafność i efektywność interwencji

Edukacja globalna

Analiza wniosków o dofinansowanie oraz przeprowadzone wywiady wskazują, że podczas konstruowania założeń projektów dotyczących edukacji globalnej organizacje pozarządowe biorą pod uwagę przede wszystkim **zdiagnozowane potrzeby potencjalnych odbiorców oraz własne doświadczenia, stopień zainteresowania danym tematem oraz możliwości realizacyjne danego zakresu zadań w oparciu o istniejący potencjał** (kadrowy, organizacyjny, czasowy). O wysokim stopniu dopasowania prowadzonych działań do zapotrzebowania na dany rodzaj inicjatywy świadczą znaczne zainteresowanie udziałem w projektach realizatorów i odbiorców ostatecznych oraz fakt częstego kontynuowania działań projektowych w kolejnych edycjach czy moduły danego przedsięwzięcia. Jak wynika z przeprowadzonego badania ankietowego, zrealizowane projekty w największym stopniu odpowiadają na problemy niewystarczającej obecności edukacji globalnej w programach nauczania (83% wskazań projektodawców i partnerów) oraz niskiej świadomości społeczeństwa na temat możliwości realizacji tego rodzaju działań i płynących z nich korzyści (80% wskazań). Istotną potrzebą było także przygotowanie merytoryczne nauczycieli do wprowadzania na zajęciach treści związanych z edukacją globalną (65% wskazań). Połowa respondentów zadeklarowała, że realizowany przez nich projekt wynika z niewystarczającej obecności danego zagadnienia w debacie publicznej, natomiast 55% przyznało, iż wpływ na realizację danego przedsięwzięcia miało także pragnienie podzielenia się własnymi rozwiązaniami i dobrymi praktykami wypracowanymi w danej dziedzinie.

Wykres 8. Potrzeby, na które odpowiadały projekty realizowane w ramach konkursu „Edukacja globalna”

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z projektodawcami i partnerami, n=40.

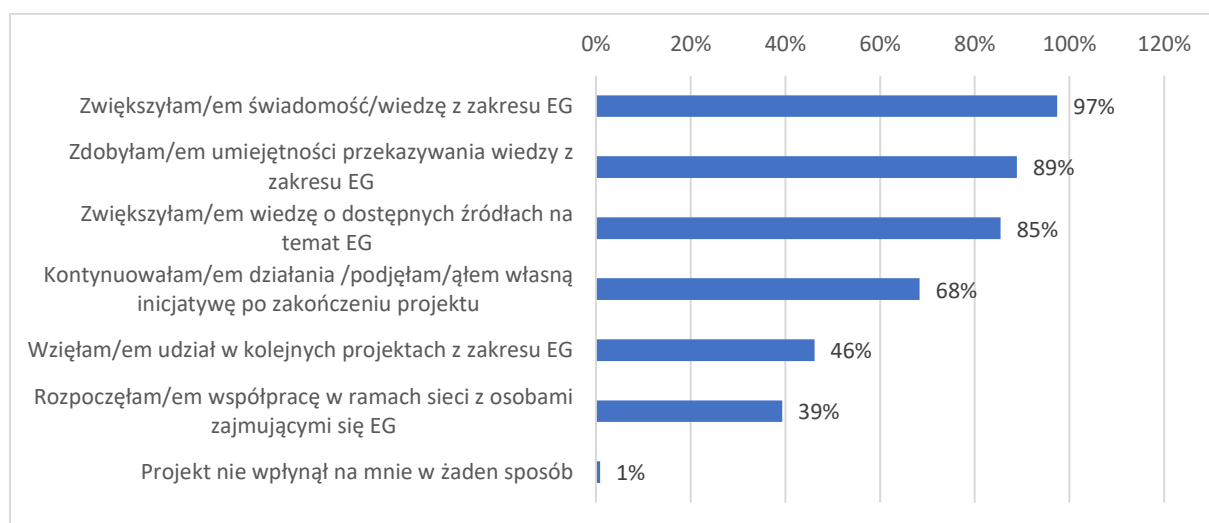
Realizacja projektów z zakresu edukacji globalnej wpływała zarówno na projektodawców i partnerów, jak i odbiorców prowadzonych działań. W przypadku organizacji wdrażających projekty realizowane przedsięwzięcia przyczyniały się zwłaszcza do pogłębienia wiedzy w danej dziedzinie. Przygotowanie merytoryczne niezbędne było do przygotowania wysokiej jakości materiałów szkoleniowych, pomocy dydaktycznych, publikacji i scenariuszy zajęć oraz organizacji wydarzeń. Gromadzeniu wiedzy i doświadczenia sprzyjała zwłaszcza możliwość realizacji kolejnych edycji oraz projektów modułowych. Kontynuowanie działań w kolejnych latach dawało projektodawcom szansę na profesjonalizację działań i stopniową specjalizację. Warto także podkreślić w tym miejscu **pozytywny wpływ konkursu regrantingowego na budowanie wiedzy i doświadczenia organizacji pozarządowych**. Konkurs ten

umożliwia bowiem ubieganie się o środki organizacjom stawiającym pierwsze kroki w dziedzinie edukacji globalnej, dając z jednej strony możliwość zdobycia doświadczenia w przygotowaniu i realizacji tego typu projektów, z drugiej zaś – szansę na przetestowanie w praktyce własnych pomysłów na inicjatywy edukacyjne. Projekty wyłaniane w ramach regrantingu miały co prawda ograniczoną skalę i zasięg z uwagi na dość niski budżet (od 20 000 zł do 35 000 zł w ścieżce A lub do 8 000 zł w ścieżce B), należy jednak zaznaczyć, iż dawały one możliwość prowadzenia działań z zakresu edukacji globalnej w mniejszych ośrodkach, poprawiając tym samym ofertę edukacyjną dla lokalnej społeczności.

Realizacja projektów jest także dla projektodawców bodźcem do nawiązania współpracy z ekspertami dziedzinowymi, poszukiwania nowych sposobów ujęcia danego tematu czy rozpoczęcia współpracy z nową grupą docelową. Dość często także realizacja danego przedsięwzięcia jest dla organizacji punktem wyjścia do dalszego kontynuowania i rozwijania go – przy wykorzystaniu środków własnych bądź innych środków zewnętrznych.

Z analizy wyników badania ankietowego wynika, że niemal wszyscy respondenci (97%) w wyniku udziału w projekcie zwiększyli swoją świadomość i wiedzę z zakresu edukacji globalnej. Praktyczną korzyścią dla 89% zapytanych odbiorców było zdobycie umiejętności przekazywania wiedzy z zakresu edukacji globalnej, a dla 85% pozyskanie informacji o istniejących źródłach pomocy dydaktycznych i innych materiałów dotyczących zagadnień globalnych. Wyniki przeprowadzonego badania wskazują także, że dla wielu osób uczestnictwo w projekcie stanowiło impuls do dalszego rozwoju w dziedzinie edukacji globalnej: aż 68% respondentów kontynuowało działania projektowe po ich zakończeniu lub podjęło własną inicjatywę w tej kwestii, natomiast 46% wzięło udział w kolejnym projekcie dotyczącym edukacji globalnej. 39% przebadanych uczestników projektów podjęło także współpracę w ramach formalnych lub nieformalnych sieci tworzonych przez osoby zajmujące się edukacją globalną (przykładem takiej sieci jest ogólnopolska sieć koordynatorów regionalnych i liderów edukacji globalnej, powołana w wyniku realizacji wieloletniego projektu „Edukacja globalna. Liderzy edukacji na rzecz rozwoju”, realizowanego przez Ośrodek Rozwoju Edukacji). Zaledwie 1% badanych uznało, że projekt, w którym brali udział, nie miał żadnego wpływu na ich życie.

Wykres 9. Wpływ projektu zrealizowanego w ramach konkursu „Edukacja globalna” na jego odbiorców

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z odbiorcami, n=117.

Respondenci deklarowali także, że **realizacja projektu wpłynęła na zmianę ich postawy**. Do najczęściej wskazywanych kierunków zmian należało podejmowanie bardziej świadomych decyzji konsumenckich (np. poprzez przemyślane zakupy, poszukiwanie produktów z certyfikatem Fair Trade, ograniczenie marnowania żywności, zakup lokalnych produktów), większa dbałość o środowisko (ograniczenie zużycia wody i prądu, uważna segregacja śmieci, ograniczenie używania plastiku i spożycia mięsa), rozwijanie zdolności krytycznego myślenia, unikanie stereotypów oraz większe zrozumienie globalnych zależności.

Zrozumiałam, jak ważne jest zaszczepianie od samego początku wiedzy na temat edukacji globalnej. Jak istotne jest zwiększanie naszej świadomości o świecie, ludziach, emocjach i wiedzy ogólnej. Jak my sami mamy ogromną sprawczości i możliwości przekazywania wartości innym. Jak ważny jest szacunek, miłość czy tolerancja względem drugiego człowieka.

CAWI, odbiorca działań projektowych

Wyniki badania wskazują, że **osiągnięcie podobnych efektów projektów dotyczących edukacji globalnej przy użyciu mniejszych środków finansowych nie byłoby możliwe**. Jak wynika z informacji pozyskanych podczas wywiadów z projektodawcami, partnerami i realizatorami projektów, ewentualne zmniejszenie środków prowadziłoby do ograniczenia jakości prowadzonych działań (krótsze i mniej merytoryczne szkolenia, mniejsze możliwości angażowania ekspertów), zmniejszenia ich zasięgu, ograniczenia liczby uczestników oraz zredukowania możliwości dzielenia się rezultatami projektu. Rozmówcy stwierdzali także, że ograniczone środki projektowe powodowały niejednokrotnie, iż nauczyciele zmuszeni byli do angażowania własnych środków finansowych do pokrycia części wydatków, które powinny zostać pokryte w ramach projektu (np. kosztów organizacji spotkań, zakupu materiałów dydaktycznych, dojazdu). Problematiczny jest także stały wzrost cen rynkowych, któremu nie towarzyszy analogiczny wzrost alokacji środków przeznaczonych na projekty. Największe potrzeby zwiększenia maksymalnej wartości projektów dotyczą zwłaszcza projektów finansowanych w ramach konkursu regrantingowego. W celu uniknięcia spadku jakości prowadzonych działań oraz skali ich oddziaływania, niezbędna jest **waloryzacja kwot dofinansowania adekwatna do wzrostu poziomu cen**. Często zgłaszaną przez projektodawców barierą jest także zbyt niski udział kosztów administracyjnych (obecnie 20%) w kosztach projektu, który wpływa na obniżenie jakości prowadzonych działań oraz często zmusza osoby zaangażowane w realizację projektu do dodatkowej nieodpłatnej pracy. Rozmówcy wskazywali, iż rosną także koszty utrzymania i obsługi siedziby biura projektu. Jak wynika z danych GUS, średnioroczny wskaźnik cen towarów i usług konsumpcyjnych ogółem w 2019 r. w stosunku do 2018 r. wyniósł 102,3 (wzrost cen o 2,3%). Biorąc pod uwagę poziom cen z października 2020 r. w porównaniu do analogicznego miesiąca w roku poprzednim, wzrosły koszty energii elektrycznej (o 11,7%), zaopatrywania w wodę (o 4,2%), usług kanalizacyjnych (o 4,6%), energii cieplnej (o 2,7%), wywozu śmieci (o 50,8%) czy usług telekomunikacyjnych (o 5,2%)⁶. Warto zatem rozważyć możliwość **zwiększenia kosztów administracyjnych projektu do poziomu 23-25% wartości projektu**.

⁶ Dane GUS, Wskaźniki cen towarów i usług konsumpcyjnych 13.11.2020 r. w październiku 2020 r.

W przypadku projektów realizowanych w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc” identyfikuje się stosunkowo silne powiązanie podejmowanych działań projektowych z faktycznymi potrzebami odbiorców. Jak zostało wskazane wcześniej, zdecydowana większość wyjazdów wolontariackich związana jest ze wsparciem instytucji służby zdrowia bądź instytucji edukacyjnych. Są to potrzeby identyfikowane zarówno przez MSZ w dokumentach programowych w przypadku krajów priorytetowych *Polskiej pomocy*, jak i przez organizacje pozarządowe będące beneficjentami wsparcia, które tak tworzą koncepcje projektów, by w jak największym stopniu odpowiadały one potrzebom. Na poziomie poszczególnych projektodawców potrzeby te są zbierane poprzez rozmowy z instytucjami w krajach docelowych. Przedstawiciele organizacji przed rozpoczęciem tworzenia koncepcji projektu zazwyczaj mieli już kontakt z instytucjami przyjmującymi, więc wspólnie z nimi ustalają zakres wsparcia i zadania, które wykonywać będzie wolontariusz. W niektórych przypadkach to wolontariusze mieli doświadczenia we współpracy z instytucjami przyjmującymi i to oni znają dobrze ich potrzeby. Ponadto na etapie tworzenia koncepcji wykorzystywane są dane i materiały dostępne w internecie, relacje innych wolontariuszy oraz doświadczenia własne z pracy w danym kraju.

Warto w tym miejscu podkreślić, że nie ma dominującego modelu rozpoczynania współpracy pomiędzy wolontariuszem w organizacją pozarządową. 31% wolontariuszy odpowiedziało, że zgłaszając się do współpracy sami zaproponowali kraj docelowy, a 13% wskazało, że kraj został wskazany przez organizację. Ponadto 15% odpowiedziało na ogłoszenie w sprawie rekrutacji, a 26% wcześniej pracowało bądź współpracowało z wnioskodawcą.

Dzięki realizacji projektów wolontariackich rozwija się potencjał wnioskodawców – poprzez budowanie doświadczeń z instytucjami działającymi w krajach Globalnego Południa, pozyskiwanie wolontariuszy, którzy często po powrocie wciąż pracują bądź współpracują z organizacją. Doświadczenia z realizacji tego typu projektów są szczególnie istotne przy przyszłym aplikowaniu o środki w innych konkursach dotacyjnych na realizację działań w krajach Globalnego Południa.

W przypadku organizacji partnerskich potencjał jest rozwijany, jednak trudno uznać, że jest to istotny wzrost. Średni czas pobytu wolontariuszy to 100 dni, w związku z czym przyczyniają się oni np. do czasowej poprawy sytuacji zdrowotnej w skali lokalnej lub do efektywniejszego rozwoju uczniów, jednak w długiej skali nie wpływają na wzrost potencjału. Projektami, w przypadku których można mówić o tego rodzaju wpływie, są te, w których organizacja polska stale współpracuje z instytucją w kraju docelowym i regularnie wysyła tam wolontariuszy. Są to w szczególności projekty organizacji misyjnych, które stale współpracują z parafiami, księżmi czy też ośrodkami kierowanymi przez zakony. Wówczas realizacja projektów wolontariackich w ramach *Polskiej pomocy* jest jednym z elementów współpracy, która odbywa się również na innych polach.

Chcąc poprawić użyteczność wsparcia i jego trwałość należy dążyć do skupienia się na zapewnieniu długotrwałej współpracy pomiędzy instytucjami w krajach przyjmujących a polskimi organizacjami pozarządowymi. W tym celu warto wspierać model, w którym wnioskodawcy wysyłają wolontariuszy do miejsc, w których wcześniej realizowane były już działania z zakresu pomocy rozwojowej, w szczególności finansowane ze środków *Polskiej pomocy*. Równoległe warto rozważyć, by MSZ zlecało dłuższe czasowo projekty realizowane w wybranych instytucjach przyjmujących, które angażowałyby większą liczbę wolontariuszy. Zostało to opisane w dalszym rozdziale.

W celu wzmocnienia efektywności inicjatyw prowadzonych w ramach edukacji globalnej warto dążyć do zwiększenia intensywności współpracy na linii MSZ – ministerstwo ds. edukacji i nauki – projektodawcy i partnerzy. Jak wynika z przeprowadzonego badania ewaluacyjnego, dotychczasowe zaangażowanie MEN i MNiSW w tym obszarze było niewystarczające i ograniczało się jedynie do udziału w dorocznych spotkaniach konsultacyjnych. **Jak zaznaczono wcześniej, popularyzacji idei edukacji globalnej nie sprzyja także brak bezpośredniej obecności tego pojęcia w podstawie programowej. Koniecznym wydaje się zatem podjęcie działań zmierzających do większej aktywności ministerstwa ds. edukacji i nauki w procesie wdrażania edukacji globalnej w polskich placówkach edukacyjnych na każdym etapie nauczania.** Taka aktywność niezbędna jest zarówno we współpracy przy stworzeniu formalnych warunków do realizacji takich działań (np. poprzez wprowadzenie ich bezpośrednio do programów nauczania, a w konsekwencji także do podręczników szkolnych), jak również w kwestii realnej promocji pojęcia edukacji globalnej. Inicjatywy zachęcające do wprowadzania tego rodzaju działań w trakcie zajęć szkolnych i pozalekcyjnych powinny być prowadzone zarówno przez ministerstwo ds. edukacji i nauki, ośrodki doskonalenia nauczycieli, jak i kuratoria oświaty. Konieczne jest także zaangażowanie innych instytucji odpowiedzialnych za edukację, takich jak muzea i biblioteki, które mogłyby włączyć się w organizację wydarzeń (np. wystawy, przedstawienia, spotkania z ciekawymi ludźmi) oraz udostępnianie materiałów edukacyjnych (albumy, broszury, pomoce dydaktyczne).

Elementem kluczowym w budowaniu świadomości istnienia edukacji globalnej i możliwości wprowadzania jej treści do placówek edukacyjnych powinna być także obowiązkowa obecność edukacji globalnej w programach studiów pedagogicznych. Obecnie pojawiają się pojedyncze inicjatywy tego rodzaju (np. Edukacja globalna i rozwojowa, Wydział Pedagogiczny Uniwersytetu Warszawskiego, Edukacja globalna, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Warszawskiego, Globalizacja i edukacja globalna, Instytut Pedagogiki Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie⁷), jednak nadal skala działań podejmowanych w tym kierunku jest niewystarczająca, aby pojęcie edukacji globalnej i sposoby przekazywania związanych z nią treści zaistniały powszechnie w świadomości przyszłych nauczycieli.

Warto zastanowić się także nad koncentracją tematyczną prowadzonych działań. W latach 2012-2019 ogólna forma i tematyka konkursów była dowolna – to projektodawcy decydowali, jakim obszarem chcą się zająć i jaki rodzaj działań najlepiej odpowie na istniejące potrzeby. Taka formuła konkursu ma oczywiście wiele zalet. Pozwala reagować na bieżące problemy, daje możliwość specjalizacji danej organizacji w dziedzinie, w której posiada największą wiedzę i doświadczenie. Wspiera to jakość prowadzonych działań i eliminuje zarzut faworyzowania organizacji o danym profilu działalności. W 2020 roku formuła głównego konkursu uległa zmianie. Dofinansowanie mógł otrzymać jeden projekt polegający na zorganizowaniu pięciu wydarzeń edukacyjnych na terenie Polski z wykorzystaniem interaktywnego stoiska edukacyjno-informacyjnego na temat idei Celów Zrównoważonego Rozwoju i Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, zgodnie z założeniami edukacji globalnej promowanymi przez Polską pomoc, wraz z zapewnieniem dodatkowych atrakcji o charakterze

⁷ Zajęcia nie są dostępne w roku akademickim 2020/2021.

edukacyjnym, skierowanych do dzieci i młodzieży⁸. Atrakcje te mogły przyjąć formę gry edukacyjnej, warsztatu, pokazu filmowego, debaty itp. Odmienne niż dotychczas warunki wynikały ze stosunkowo niewielkiego budżetu przeznaczanego na konkurs, jakim dysponowało w 2020 roku MSZ (500 tys. zł), oraz możliwość dofinansowania wyłącznie projektów jednorocznych wynikającą z tego, iż jest to ostatni rok obowiązywania WPWR 2016-2020.

Słyszałyśmy głosy dużego rozczarowania ze strony organizacji pozarządowych, ponieważ to jest formuła bardzo mocno zawężająca pole działania. (...) Bo o ile te wcześniejsze konkursy miały zadania, które są jakoś określone, ale dają jednak duże możliwości proponowania różnych działań, narzędzi i tak dalej, o tyle tutaj po prostu „albo robicie to, albo nic”. I... no tak, przyznam, że byliśmy tym zawiedzeni.

IDI, projektodawca

Z uwagi na te ograniczenia, a także na fakt bardzo słabej rozpoznawalności wśród polskiego społeczeństwa CZR, zdecydowano o bardziej informacyjno-promocyjnym charakterze przedsięwzięcia. Konkurs nie został jednak rozstrzygnięty, przede wszystkim z uwagi na wybuch pandemii SARS-CoV-2, nie można zatem ocenić jego efektów. Jednak jak wynika z przeprowadzonego badania, **zmiana założeń konkursu została dość negatywnie oceniona przez respondentów wywiadów pogłębionych**. Rozmówcy byli zaskoczeni brakiem możliwości ubiegania się o dofinansowanie typowych działań szkoleniowych bądź działań umożliwiających tworzenie materiałów wspierających proces wprowadzania edukacji globalnej do programów nauczania. Formuła zadania narzucała ogólne ramy wydarzenia edukacyjnego oraz jego promocji, pozostawiając wnioskodawcom dowolność tylko w zakresie pomniejszych działań. Nie umożliwiała natomiast realizacji zadań typu panele dyskusyjne, szkolenia i warsztaty dla nauczycieli czy opracowywanie i wdrażanie podręczników i scenariuszy zajęć, co zniechęciło do aplikowania wiele organizacji pozarządowych.

Oczywiście, wydarzenia edukacyjne są cenną inicjatywą, ponieważ dają szansę poinformowania szerokiego grona odbiorców o istnieniu CZR i idei edukacji globalnej i stanowią impuls do dalszego poszukiwania informacji na ten temat. Warto jednak w przyszłych latach, oprócz organizacji tego typu wydarzeń, kontynuować działania nastawione na bardziej pogłębioną pracę ze studentami, nauczycielami i uczniami, nakierowaną na osiągnięcie długotrwałych efektów w postaci rzeczywistej zmiany postaw oraz zwiększenia świadomości i wiedzy odbiorców. Wydarzenia o charakterze informacyjno-edukacyjnym powinny stanowić dodatek do bardziej pogłębionych działań.

Do ewentualnego rozważenia pozostaje kwestia skupienia działań projektowych na konkretnym obszarze/obszarach tematycznych (np. związanych z poszczególnymi Celami Zrównoważonego Rozwoju) w kolejnych dwu-, trzyletnich przedziałach czasowych. Rozwiązanie to pozwoliłoby na koncentrację działań na wybranych płaszczyznach, uznanych w danym momencie za priorytetowe. Wzmocni to widoczność osiągniętych efektów i zapobiegnie nadmiernemu rozdrobnieniu podejmowanych inicjatyw. Z drugiej jednak strony, ograniczenie tematyki projektów może spowodować spadek jakości prowadzonych działań. Organizacje pozarządowe o profilu działalności

⁸ Założenia zadania zlecanego do realizacji w ramach konkursu Edukacja globalna 2020, które należy uwzględnić w szczegółowym opisie projektu, Załącznik nr 1. do Regulaminu konkursu „Edukacja globalna 2020”.

innym niż zaproponowany w danym okresie nie mogłyby prowadzić projektów związanych z tematem, w którym mają największe doświadczenie i kompetencje, a to oznacza brak możliwości skorzystania z ich potencjału w tej dziedzinie. Ograniczenie tematyki konkursu mogłoby też prowadzić do drastycznego zmniejszenia zainteresowania wzięciem w nim udziału, co dla MSZ może oznaczać ograniczoną możliwość wyboru projektów o odpowiedniej jakości. Istnieje także ryzyko, że organizacje – z powodu narzuconego odgórnie tematu – nie będą w stanie wziąć udziału w kilku kolejnych edycjach konkursu „Edukacja globalna”. Stracą przez to ciągłość doświadczenia, co utrudni lub wręcz uniemożliwi im ubieganie się o środki zewnętrzne. Zawężenie tematyki projektów wymagałoby także przeprowadzenia konsultacji z organizacjami pozarządowymi działającymi w obszarze edukacji oraz ewentualnie z przedstawicielami MEN, podczas których odpowiednio wcześniej wybrane zostałyby obszary tematyczne dla kolejnych edycji konkursu.

Warto także zadbać, aby **informacje o planowanych konkursach pojawiały się na stronach MSZ z co najmniej miesięcznym wyprzedzeniem** oraz aby projekty rozpoczynały się odpowiednio wcześniej – jest to ważne zwłaszcza w kontekście planowania prowadzonych działań projektowych w oparciu o kalendarz zajęć szkolnych. Należy pamiętać bowiem, iż w harmonogramie projektu trzeba uwzględnić bardzo intensywny dla nauczycieli i uczniów okres przed zakończeniem roku szkolnego oraz czas wakacji. Często zatem działania projektowe są „kumulowane” w okresie październik-listopad, co niesie ryzyko nadmiernego spiętrzenia działań i spadku ich jakości.

Warto także **stworzyć portal, który pełniłby funkcję bazy informacji na temat realizowanych projektów, podejmowanych w ich ramach działań i ich efektów**. Mógłby on nie tylko promować dobre praktyki edukacji globalnej, lecz także dawałby możliwość pozyskania informacji na temat działań poszczególnych organizacji i instytucji w tej dziedzinie. Umożliwiłoby to sieciowanie i przyszłą współpracę projektodawców, partnerów oraz poszczególnych ekspertów. Portal powinien zawierać także odnośniki do wypracowanych produktów, zdjęcia oraz relacje uczestników, inspirujące do podjęcia własnych inicjatyw. Obecnie projektodawcy nie zawsze wywiązują się z obowiązku przekazywania MSZ materiałów promocyjnych informujących o rezultatach, warto zatem rozważyć obłożenie niezrealizowania tego warunku stosownymi konsekwencjami, np. karami finansowymi.

Wolontariat

Jak zostało stwierdzone wcześniej, program „Wolontariat Polska pomoc” wymaga istotnych zmian. Skala Programu (liczona wydatkowaniem środków, liczbą projektów i liczbą wolontariuszy) jest niewielka, nawet w porównaniu do innych instrumentów *Polskiej pomocy* i jest nieporównywalnie mniejsza niż w innych dużych krajach europejskich. Wolontariusze pracują przede wszystkim w dwóch obszarach – służbie zdrowia oraz edukacji, co jest związane z wyspecjalizowaniem się organizacji korzystających ze środków Programu, jednak nie wykorzystuje się potencjału innych organizacji mogących wspierać pozostałe priorytety polskiej pomocy rozwojowej. Konceptcje projektów są raczej powielane w kolejnych latach i nie przyczyniają się w istotny sposób ani do trwałego wzrostu potencjału instytucji przyjmujących, ani do realizacji celów polskiej współpracy rozwojowej. Wspomnianym już postulatem jest zwiększenie środków na Program do ponad 2 mln zł rocznie tak, aby mogło wyjeżdżać ok. 50 wolontariuszy rocznie.

Przy stosowanym trybie konkursowym silne ukierunkowanie tematyczne wolontariatu nie jest zależne od MSZ, lecz od potencjału wnioskodawców. Należy rozważyć, czy Ministerstwo nie powinno jednak w większym stopniu kreować obszarów, w których pracują wolontariusze, choćby po to, żeby corocznie

każdy z priorytetów *Polskiej pomocy* był realizowany w choć niewielkim stopniu przez projekty wolontariackie. W opinii ewaluatorów warto podjąć próby modyfikacji dotychczasowego Programu.

Punktem wyjścia powinien być postulat, by projekty wolontariackie w bardziej równomierny sposób realizowały poszczególne priorytety *Polskiej pomocy* – zarówno w odniesieniu do obszarów merytorycznych, jak i geograficznych określonych w dokumentach strategicznych. Należy podjąć próbę przeciwdziałania sytuacji, w której w najbliższych latach Program wciąż będzie tak silnie jak dotychczas zdominowany przez wyjazdy na misje medyczne lub związane z pracą w obszarze edukacji. W tym celu powinno się w większym stopniu wspierać kontynuację wsparcia dla zakończonych projektów rozwojowych, poprzez wysyłanie wolontariuszy do miejsc, w których były one realizowane. Pozwoliłoby to na wsparcie procesu wdrażania rozwiązań wypracowanych w ramach tych projektów, zwiększenie ich trwałości oraz utrzymanie współpracy między polskimi organizacjami a instytucjami w krajach docelowych. Przykładem działań podejmowanych przez MSZ w tym celu może być dodanie do kryteriów oceny wniosków preferencji dla wyjazdów stanowiących kontynuację projektów rozwojowych. W takim przypadku możliwe byłoby także zwiększenie budżetów projektów i w większym stopniu umożliwienie zakupu sprzętu, urządzeń bądź materiałów eksploatacyjnych wykorzystywanych przez wolontariuszy na potrzeby rozwiązań stosowanych w ramach zakończonych projektów rozwojowych. Warto byłoby także przeprowadzić kampanię informacyjną wśród dotychczasowych beneficjentów *Polskiej pomocy* zachęcającą do wysyłania wolontariuszy do pracy w instytucjach partnerskich.

Preferencje i bardziej korzystne warunki realizacji projektów wolontariackich, a także dodanie do listy krajów docelowych państw Partnerstwa Wschodniego może przyczynić się do bardziej równomiernego wspierania działań w innych krajach priorytetowych *Polskiej pomocy* oraz w innych obszarach merytorycznych. W szczególności powinno zwiększyć aktywność organizacji, które prowadziły projekty rozwojowe z zakresu przedsiębiorczości, rolnictwa czy wsparcia procesów demokratyzacyjnych w Ukrainie, Mołdawii i Gruzji.

W tym rozwiązaniu główny ciężar realizacji działań wolontariackich wciąż pozostanie po stronie polskich NGO wybranych w drodze konkursu. W związku z tym warto rozważyć możliwość określania przez MSZ zakresu realizowanych działań związanych z wolontariatem. Ministerstwo mogłoby bardziej aktywnie włączyć się w długofalowe wspieranie ośrodków, w których polscy wolontariusze pracują regularnie. W najbliższych latach MSZ mogłoby pilotażowo wybrać jedną instytucję, w której przeprowadzone zostaną tego typu działania. Przy wyborze brane pod uwagę powinny być takie czynniki jak: obecność kraju na liście krajów priorytetowych *Polskiej pomocy*, dotychczasowe doświadczenia w realizacji projektów w danym kraju/regionie/instytucji, zaangażowanie miejscowej placówki dyplomatycznej, potencjał polskich podmiotów potencjalnie zainteresowanych udziałem w konkursie/ przetargu. Instytucje na miejscu zostałyby zidentyfikowane przy wsparciu polskich placówek dyplomatycznych. Po nawiązaniu bezpośredniej współpracy z wybranymi instytucjami na miejscu (poprzez np. podpisanie listu intencyjnego) i zidentyfikowaniu ich potrzeb, powinien zostać opracowany program współpracy wolontariackiej na kolejny rok kalendarzowy. Następnie w procedurze konkursowej (lub przetargowej) wybierany byłby podmiot, który realizowałby zadania określone wcześniej przez MSZ. W ramach zleconego zadania musiałby on zapewnić wielomiesięczną obecność swojego przedstawiciela na miejscu. Taka osoba wskazywałaby zapotrzebowanie na pracę wolontariuszy (ok. 10 osób) w nadchodzących miesiącach, ustalałaby zakres ich działań, przygotowywała ich pracę (w przypadku wyjazdów medycznych byłoby to np. ustalanie grafików wizyt bądź zapewnienie, że pacjenci będą już po pierwszej wizycie diagnostycznej przeprowadzonej przez

lekarza miejscowego i zostaną przez niego skierowani na pogłębione badanie bądź zabieg prowadzony przez lekarza z Polski). Takie podejście mogłoby być bardziej użyteczne i efektywne, bowiem wykorzystany mógłby zostać niemal cały rok kalendarzowy, co w przypadku wyłaniania beneficjentów w ramach dotychczasowych procedur konkursowych jest niemożliwe. Wolontariusze wysłani przez wybraną organizację mogliby wyjeżdżać na dłuższy okres, a dzięki stałej współpracy mogliby się zastępować, przez co zachowana zostałaby ciągłość pomocy. Procedura wyboru podmiotu powinna zostać powtórzona w kolejnym roku, istnieje też możliwość podpisania umowy ramowej i zlecenia realizacji zadań w kolejnych latach w zależności od przyznania środków na tego typu zadanie. Zachowanie ciągłości pozwoliłoby na zwiększenie efektów, a pośrednio także na zwiększenie widoczności *Polskiej pomocy*. Zdaniem ewaluatorów takie rozwiązanie jest rekomendowane, jednak konieczne do tego byłoby zdecydowanie zwiększenie rocznych nakładów na wolontariat, gdyż obok konkursu realizowanego w dotychczasowej formule musiałaby zostać przeprowadzona równolegle procedura wyboru podmiotu realizującego zlecenie zdefiniowane przez MSZ. Szacowany koszt jednego takiego projektu wynosiłby ok. 300-500 tys. zł. Rekomenduje się rozpoczęcie wdrażania takiego modelu od wybrania jednej instytucji w kraju docelowym rocznie.

2.3. Efekty wspartych projektów

Materialne i niematerialne efekty projektów

Edukacja globalna

Efekty większości projektów były jednocześnie materialne i niematerialne, np. w ramach jednego projektu podniesiono świadomość odbiorców, przeprowadzono szkolenia lub warsztaty, opracowano scenariusze zajęć lub materiały dydaktyczne. Oprócz podniesienia świadomości odbiorców niewątpliwie **sieciowanie jest ważnym efektem**, a trwałość niektórych sieci jest wysoka. Z wywiadów z koordynatorkami projektu ORE wynika, że niektóre regionalne placówki doskonalenia nauczycieli pełnią lokalnie wiodącą rolę w upowszechnianiu EG, współpracują z innymi podmiotami i czasami finansują szkolenia z tej tematyki lub włączają ją do istniejących programów szkoleniowych czy wydarzeń. Na przykład:

- w województwie śląskim ponad 30 szkół bierze udział w grze miejskiej (w tym roku odbyła się 10. edycja – tym razem online) w czasie TEG,
- w województwie podkarpackim nadal organizowane są szkolenia z EG, a nauczyciele z sieci współpracy i samokształcenia spotykają się 1-2 razy w roku,
- w woj. małopolskim w ramach sieci odbywają się spotkania w szkołach podstawowych,
- w woj. podlaskim działania z zakresu EG są kontynuowane przez doradców metodycznych i konsultantów w ramach pracy w ośrodku doskonalenia,
- w woj. łódzkim nauczyciele w ramach grupy pn. Centrum Zrównoważonego Rozwoju w mediach społecznościowych wymieniają się informacjami i materiałami, a bajki pozyskane z ORE są wykorzystywane w prowadzeniu EG w przedszkolach.

Uczestnicy projektów – zwłaszcza szkoleniowo-warsztatowych – utrzymują kontakty po ich zakończeniu oraz realizują wspólne przedsięwzięcia z zakresu edukacji globalnej. Nawiązane kontakty umożliwiają też łatwiejszy dostęp do ekspertów, trenerów, wolontariuszy, ale też do potencjalnych odbiorców działań (np. szkoleń). Sieciowaniu sprzyjają takie czynniki jak:

- instytucjonalne zakorzenienie (np. Ośrodek Rozwoju Edukacji - ORE, wojewódzkie ośrodki doskonalenia czy kształcenia nauczycieli);
- dobra koordynacja sieci (np. Grupa Zagranica, ORE);
- osobiste zaangażowanie w tematykę edukacji globalnej;
- udział w projektach nt. edukacji globalnej firmowanych przez różne instytucje lub organizacje.

W przyszłości **warto więc wspierać projekty, które tworzą nowe sieci lub korzystają z już istniejących** – w skali lokalnej, regionalnej czy ogólnopolskiej, np. wprowadzając zmianę w regulaminach konkursów polegającą na przyznawaniu dodatkowych punktów tego rodzaju projektom.

Jeśli chodzi o produkty materialne, to **92% ankietowanych koordynatorów (N=39) potwierdza, że w ramach projektu opracowali publikacje, programy, scenariusze zajęć lub inne materiały do prowadzenia edukacji globalnej, a 90% nadal je wykorzystuje**. Niektóre z tych materiałów są do tej pory dostępne w Internecie (nawet kilka lat po zakończeniu projektu), czasami także w wersji papierowej.

Tabela 2. Trwałość projektów „Edukacji Globalnej” – przykładowe materiały i publikacje

Przykłady nadal dostępnych online materiałów i publikacji z zakresu edukacji globalnej opracowanych w ramach projektów z lat 2012-2018 (stan na koniec października 2020):
<ul style="list-style-type: none">– https://etyczne.pl/– http://globalstudies.humandoc.pl/– http://www.artyku25.pl/materialy.html– http://www.edukacja-globalna.ore.edu.pl/pl/– http://www.edukacja-globalna.ore.edu.pl/pl/a/Edukacja-globalna-Poradnik-metodyczny-dla-nauczycieli-II-IV-etapu-edukacyjnego– https://globalna.ceo.org.pl/publikacje/w-swiat-z-klasa/gimnazjum– https://tea.org.pl/nowe-scenariusze-lekcji-od-tea/– https://www.globalna.edu.pl/materialy_educacyjne/– https://www.globalna.edu.pl/kamishibai/– https://zagranica.org.pl/sites/zagranica.org.pl/files/attachments/Publikacje/EdukacjaGlobalna/material_metodyczny_grupa_zagranica.pdf– www.glob.org.pl

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z projektodawcami i partnerami, n=19.

Materiały są wciąż rozwijane – z wywiadów wynika, że z jednej strony sprzyja temu otwarta licencja (dodatkowo projektodawcy, np. Fundacja Edukacja dla Demokracji czy Fundacja Znak, zachęcają nauczycieli i edukatorów do tworzenia własnych scenariuszy na bazie tych, które powstały w ramach projektów), a z drugiej strony niektóre treści wymagają aktualizacji np. pod kątem zmian w podstawie programowej (takich aktualizacji dokonują projektodawcy, np. Centrum Edukacji Obywatelskiej, ale także nauczyciele na własną rękę). Na podstawie istniejących materiałów dydaktycznych projektodawcy tworzą nowe treści na potrzeby kolejnych projektów lub działań własnych (np. Fundacja Znak, Centrum Edukacji Obywatelskiej, a także organizacje realizujące projekty regrantingowe), a odbiorcy je modyfikują lub uzupełniają – aktualizują dane, dostosowują materiały do specyfiki zajęć (w zależności od prowadzonego przedmiotu), grup docelowych (np. wiek), kontekstu organizacyjnego (np. zajęcia lekcyjne, lekcje biblioteczne, jednorazowe wydarzenia w ramach Tygodnia Edukacji Globalnej). Dodatkowo niektóre formy (np. teatrzyk Kamishibai czy storytelling) sprzyjają wprowadzaniu własnych, nowych tematów czy treści przez nauczycieli czy edukatorów. Zdarzało się również, że organizacja partnerska w kolejnych latach jako projektodawca tworzyła własne materiały (np. ZHP, który jako partner angażował się w projekt dotyczący genezy skautingu realizowany przez Fundację Ekonomiczną Polska - Afryka Wschodnia, a kolejnych latach wypracował własne scenariusze zbiorów harcerskich dotyczące edukacji globalnej w ramach projektu „Edukacja globalna w ZHP”).

Efekt multiplikacji produktów polega więc przede wszystkim na: **dostępności bezpłatnych materiałów w Internecie po zakończeniu projektów** oraz **dzieleniu się dydaktycznymi materiałami projektowymi i rozwijaniu ich** dzięki funkcjonowaniu uczestników w ramach formalnych i nieformalnych sieci. Jednocześnie barierą multiplikacji jest obowiązująca podstawa programowa, w której temat edukacji globalnej jest obecny w niewielkim stopniu w porównaniu ze stanem sprzed reformy edukacji zmieniającej podstawę programową od roku szkolnego 2017/2018, a także brak dalszego wsparcia finansowego oraz koordynacyjnego (rozmówcy skarżyli się zwłaszcza na brak takiej koordynacji na poziomie ogólnopolskim) projektu EG realizowanego przez ORE. Dodatkowo efekt multiplikacji rozumiany jako rozszerzanie korzyści wynikających z danego projektu na osoby nie biorące w nim

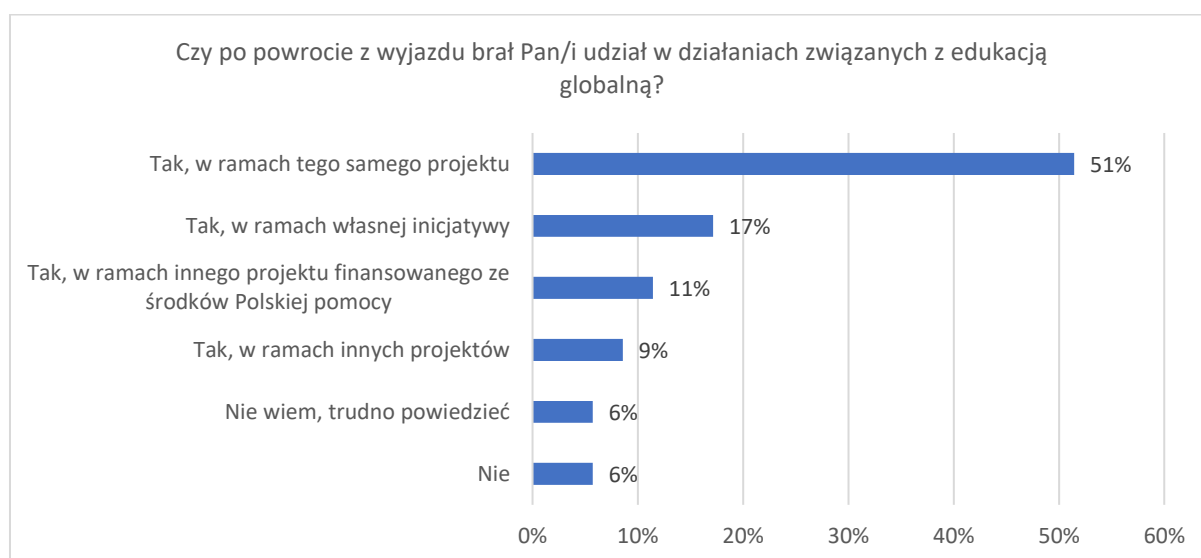
bezpośredniego udziału polega na tym, że **przeszkoleni w ramach projektów nauczyciele prowadzą EG z kolejnymi klasami i rocznikami uczniów**, a działania z tego zakresu prowadzone są także przez bibliotekarzy. W ramach niniejszego badania nie zbierano danych ilościowych, ale na podstawie informacji pozyskanych w toku wywiadów można oszacować, że jest to istotny efekt. Dotyczy to przede wszystkim aktywności tych nauczycieli, którzy bardzo zaangażowali się w tematykę EG – część z nich zgłasza do projektów EG kolejne klasy, inni wplatają wątki w swoje lekcje (niezależnie od tego, czy są one obecne w programie nauczania), a także realizują wewnątrzszkolne i lub międzyszkolne działania z zakresu edukacji globalnej włączając innych nauczycieli, uczniów (nie tylko z klas, które uczą), a nawet rodziców uczniów.

Wolontariat

Najważniejsze efekty wypracowane w projektach z zakresu wolontariatu mają niematerialny charakter. Choć w badaniu odnotowano produkty projektów w postaci broszur, materiałów edukacyjnych, etc., to mają one drugorzędny charakter. **Podstawowym efektem wolontariatu jest działanie na rzecz podniesienia jakości życia społeczności przyjmującej poprzez świadczenie określonych usług lub dzielenie się kompetencjami i wiedzą.** W tym ujęciu najcenniejsze są projekty obejmujące działania edukacyjne, szkoleniowe, przygotowujące przedstawicieli lokalnej społeczności do samodzielnego wykonywania określonego rodzaju działań. Efekt multiplikacji dostrzegalny jest wtedy, gdy np. aktywności wolontariuszki lub wolontariusza w ośrodku zdrowia towarzyszy prowadzenie zajęć z pierwszej pomocy skierowanych do młodzieży szkolnej.

Uczestnicy wolontariatu, po jego zakończeniu, biorą udział w działaniach z zakresu edukacji globalnej, najczęściej w ramach tego samego projektu. **Co ciekawe, przeprowadzone badanie wskazuje, że wolontariusze podejmują zróżnicowane aktywności służące zaprezentowaniu swoich doświadczeń, niekoniecznie jednak wiążąc je z pojęciem edukacji globalnej.** Zaplanowane w projektach aktywności przyjmują m.in. formę publikacji (drukowanych, online), wystaw i pokazów fotografii, spotkań, prelekcji, dyskusji, wykładów, udziału w konferencjach i festiwalach. Kierowane są do różnorodnych publiczności – od uczniów szkół po studentów i osoby dorosłe. Jednocześnie, dość popularne wśród wolontariuszy wydaje się być prowadzenie blogów – w wywiadach wskazywano, że była to forma zapisu wspomnień i dzielenia się nimi z rodziną i przyjaciółmi. Nie wiązano jej jednak jednoznacznie z edukacją globalną. Z kolei wywiady z przedstawicielami organizacji wysyłających pokazały, że tworzone w ramach inicjatyw edukacyjnych materiały wykorzystywane są niekiedy przez projektodawców przez wiele lat – dotyczy to w szczególności wystaw i fotografii, wskazując na trwałość materiałów wizualnych, zwłaszcza na fizycznych nośnikach.

Wykres 10. Zaangażowanie wolontariuszy w działania związane z edukacją globalną

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z wolontariuszami, n=35.

Co istotne, **zaangażowanie wolontariuszy w działania edukacyjne wydaje się być nie w pełni wykorzystane**. Przyczynia się do tego kilka czynników:

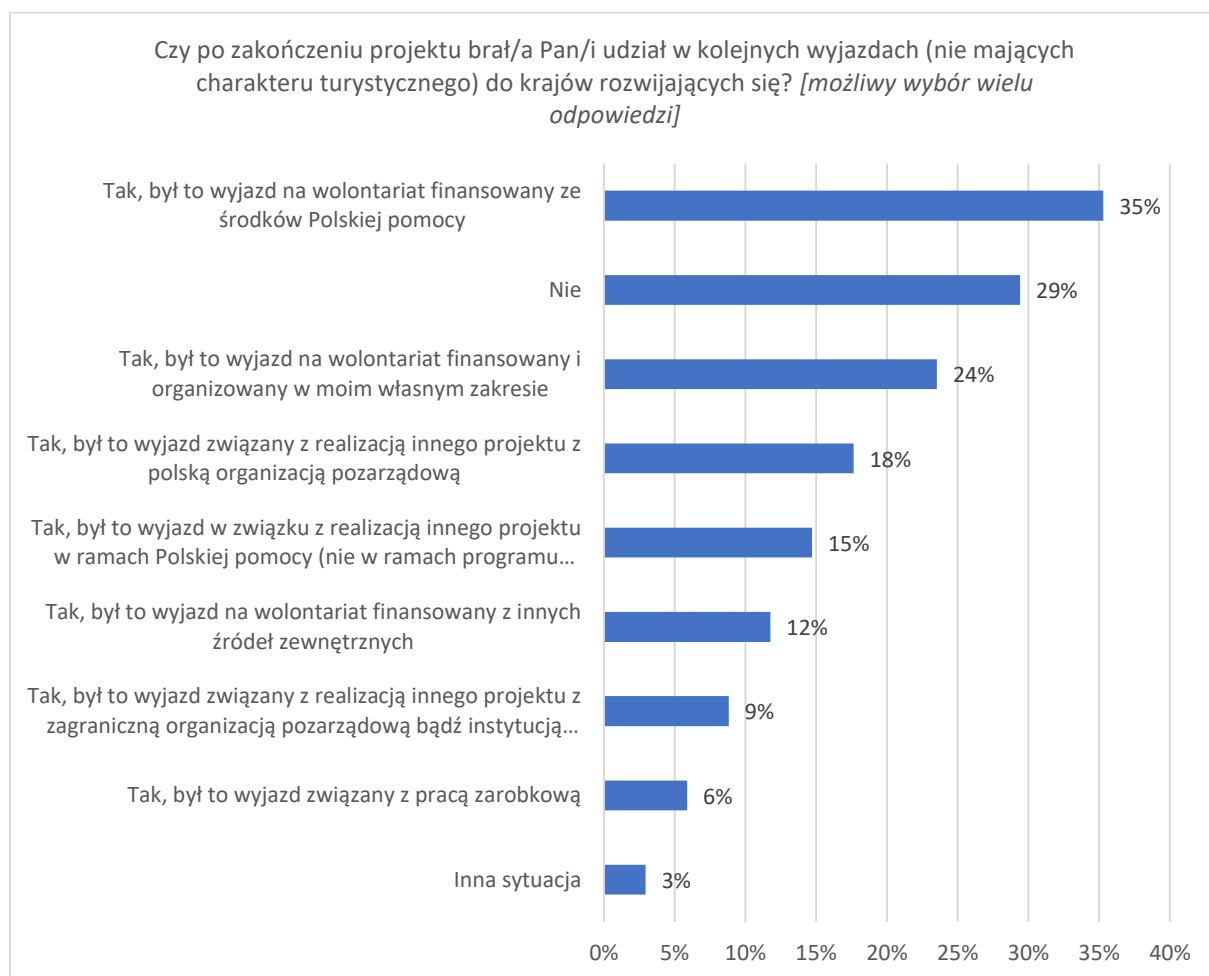
- Niewystarczająca świadomość znaczenia edukacji globalnej wśród wolontariuszy przed wyjazdem. Dla niektórych realizacja inicjatywy edukacyjnej wymaganej przez pewien okres w ramach projektu stanowiła przykry obowiązek. Zebrane dane wskazują jednak, że po odbyciu wolontariatu postawa ta ulega zmianie i wolontariusze chętnie dzielili się swoimi doświadczeniami. Znajdowało to wyraz także w prowadzeniu blogów lub aktywności w mediach społecznościowych, które nie były postrzegane jako inicjatywa edukacyjna.
- Niedostateczne sieciowanie wolontariuszy z podmiotami działającymi w obszarze edukacji globalnej, skutkujące nie w pełni efektywnym wykorzystaniem potencjału ich doświadczeń i chęci dzielenia się nimi.
- Rozproszenie i częsta jednorazowość działań edukacyjnych podejmowanych w ramach projektów związane z brakiem usystematyzowanego gromadzenia ich efektów czy monitorowania dalszych losów wolontariuszy.

Mając na uwadze wyżej wymienione czynniki, warto wzmacniać działania służące dobremu wykorzystaniu doświadczeń wolontariuszy. **Obejmować powinny kształtowanie postaw wobec edukacji globalnej przed wyjazdem, np. poprzez szkolenia z zakresu komunikacji międzykulturowej, prezentacji doświadczeń (również wystąpień publicznych) czy produkcji materiałów (tekstowych, wizualnych). Korzystne byłoby także budowanie bazy informacji o wyjazdach, projektach i wytworzonych materiałach (w szczególności dostępnych online).** Dotychczasowy okres realizacji WPP to bogate źródło treści, które wydają się zbyt łatwo ulotne bez systematycznych działań służących ich gromadzeniu.

Trudno jednoznacznie ocenić, w jakim stopniu realizacja projektów z zakresu wolontariatu przyczynia się do rozwoju polskich kadr zajmujących się współpracą rozwojową. Wydaje się to w szczególności zależne od indywidualnych motywacji, decyzji i ścieżki zawodowej. Do pewnego stopnia za potwierdzenie zaangażowania wolontariuszy można uznać decyzję o ponownym wyjeździe do kraju Globalnego Południa. Wśród ankietowanych jedynie 29% nie zdecydowało się na ponowny wyjazd.

Pozostałych 71% respondentów wskazało, że wzięło udział w kolejnych wyjazdach (niemających charakteru turystycznego), z czego najwięcej – aż **35% wyjechało w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc”, co świadczy o jego atrakcyjności**. Poza wyjazdami uczestnicy projektów wskazywali także na innego rodzaju aktywności podejmowane po wyjeździe, związane z pomocą rozwojową: wsparcie finansowe działań rozwojowych, zaangażowanie w wolontariat w Polsce, działalność na rzecz organizacji rozwojowych w Polsce lub podjęcie pracy zawodowej w tym obszarze.

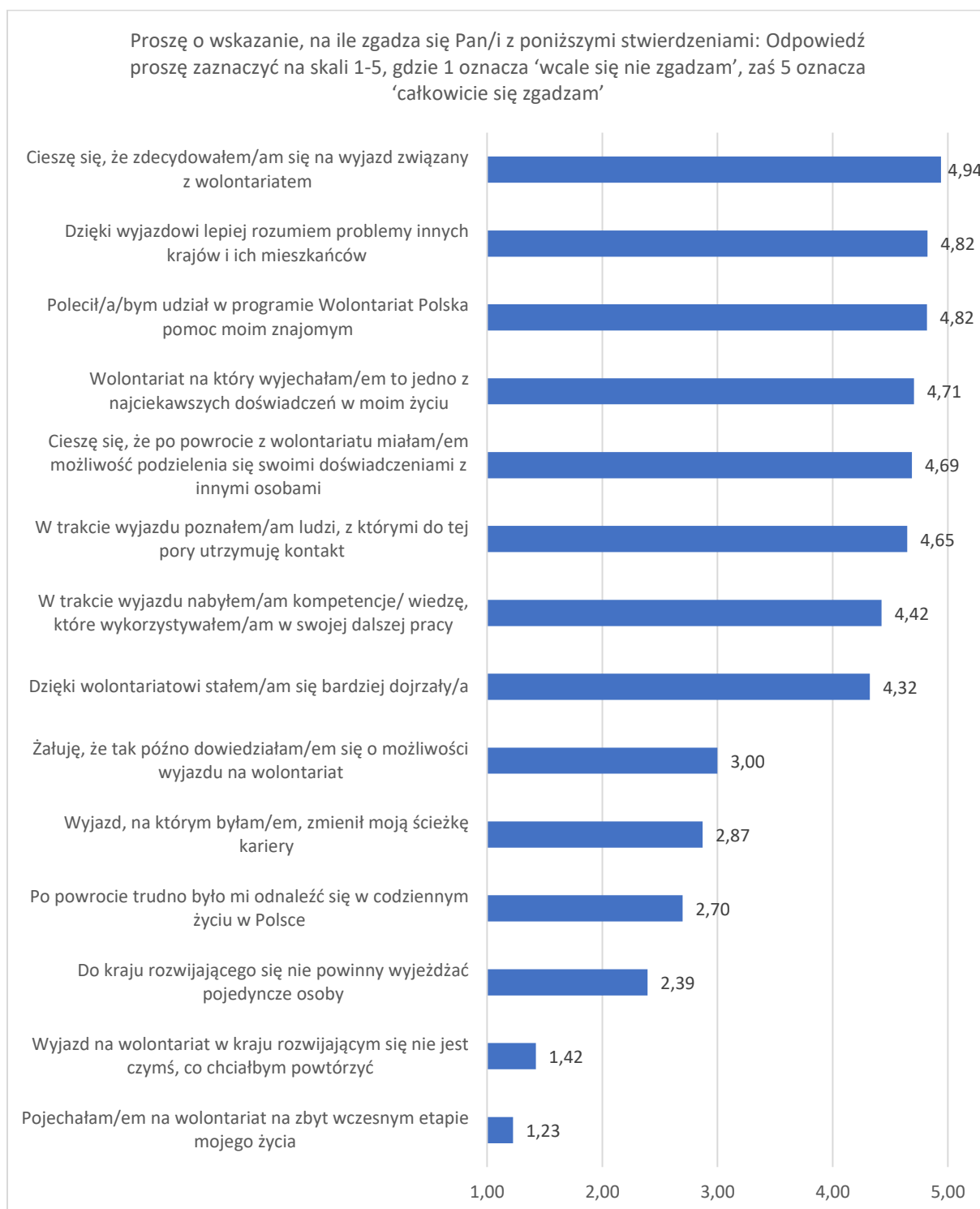
Wykres 11. Wyjazdy do krajów Globalnego Południa po udziale wolontariusza w projekcie „Wolontariat Polska pomoc”

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z wolontariuszami, n=34.

Warto podkreślić, że w wymiarze postaw i doświadczeń efekty udziału w wolontariacie były przez uczestników badań ilościowych i jakościowych oceniane w przeważającej mierze pozytywnie. Dobrze ilustrują to wyniki badania ankietowego, w którym poprosiliśmy o wskazanie, w jakim stopniu respondenci zgadzają się z szeregiem stwierdzeń (por. wykres poniżej). **Choć wyjazd na wolontariat nie stanowi czynnika powszechnie zmieniającego karierę, jest często doświadczeniem kształtującym kompetencje i postawy** (cytuując jedną z respondentek – „priorytety”) w dalszym życiu zawodowym.

Wykres 12. Ocena doświadczenia wolontariatu i jego efekty w wymiarze indywidualnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z wolontariuszami, średnia dla odpowiedzi ważnych (n=34), z wyłączeniem 'Nie wiem'.

Choć mniej namacalne niż np. inicjatywy edukacyjne, efekty programu „Wolontariat Polska pomoc” w wymiarze indywidualnym są co najmniej równie istotne. Uczestnictwo w programie przyczynia się do zaangażowania w sferę współpracy rozwojowej, kształtuje odpowiedzialność społeczną, ma znaczenie dla samorozwoju osobowości, buduje poczucie podmiotowości.

Ze względu na niewielką skalę programu jego rola w kształceniu kadr czy tworzeniu zaplecza osób doświadczonych w realizacji działań w krajach Globalnego Południa jest siłą rzeczy ograniczona. Jeśli cele te miałyby być bezpośrednio realizowane, wymagałyby innego rodzaju działań, o systematycznym i edukacyjnym charakterze.

Wzmocnieniu efektów w każdym z opisywanych powyżej wymiarów – produktów projektów, postaw i kompetencji uczestników – przysłużyć może się budowanie społeczności „absolwentów” programu „Wolontariat Polska pomoc”. Rola MSZ w tym zakresie przyjąć powinna charakter wspierający, np. poprzez organizację zjazdów wolontariuszy, animowanie nieformalnych relacji pomiędzy osobami przygotowującymi się do wyjazdu a doświadczonymi uczestnikami programu, zachęcanie do sieciowania, objęcie patronatem stowarzyszenia „absolwentów”. Byłaby to rola „akuszerki” procesu, budująca jednocześnie zbiorową tożsamość polskich wolontariuszy i ich więź z MSZ (a nie tylko z organizacjami wysyłającymi).

(...) myślę, że jest to też kwestia większego, takiego bardziej dynamicznego wykorzystania, bo i potencjał tych wolontariuszy jest niewykorzystany właśnie w tym sensie, że oni nie mają tej tożsamości bycia wolontariuszem Polskiej pomocy i nawet tego poczucia, że należą do pewnego elitarnego grona w Polsce, bo tak jest. Wiem też, że niektórzy dostawali lepsze prace, (...) właśnie oni dostawali się na jakieś aplikacje, bo wpisali w swoim curriculum, że byli wolontariuszami.

IDI, przedstawiciel MSZ

Komentując wątek postaw wolontariuszy należy odnieść się również do zjawiska tzw. wolonturystyki. Termin ten odnosi się do niewłaściwych z perspektywy wartości współpracy rozwojowej motywacji i postaw – traktowania wolontariatu jako pretekstu do wyjazdu o turystycznym charakterze, europocentryzmu, stereotypowego, a w efekcie krzywdzącego podejścia do społeczności przyjmującej. Uczestnicy niniejszego badania oceniali tego rodzaju przypadki jednoznacznie negatywnie, podkreślając potrzebę trafnej identyfikacji motywacji i zamierzeń potencjalnego wolontariusza, ze względu na potencjalne negatywne skutki dla wielu stron (zarówno w miejscu odbywania wolontariatu, jak i w komunikacji, po powrocie).

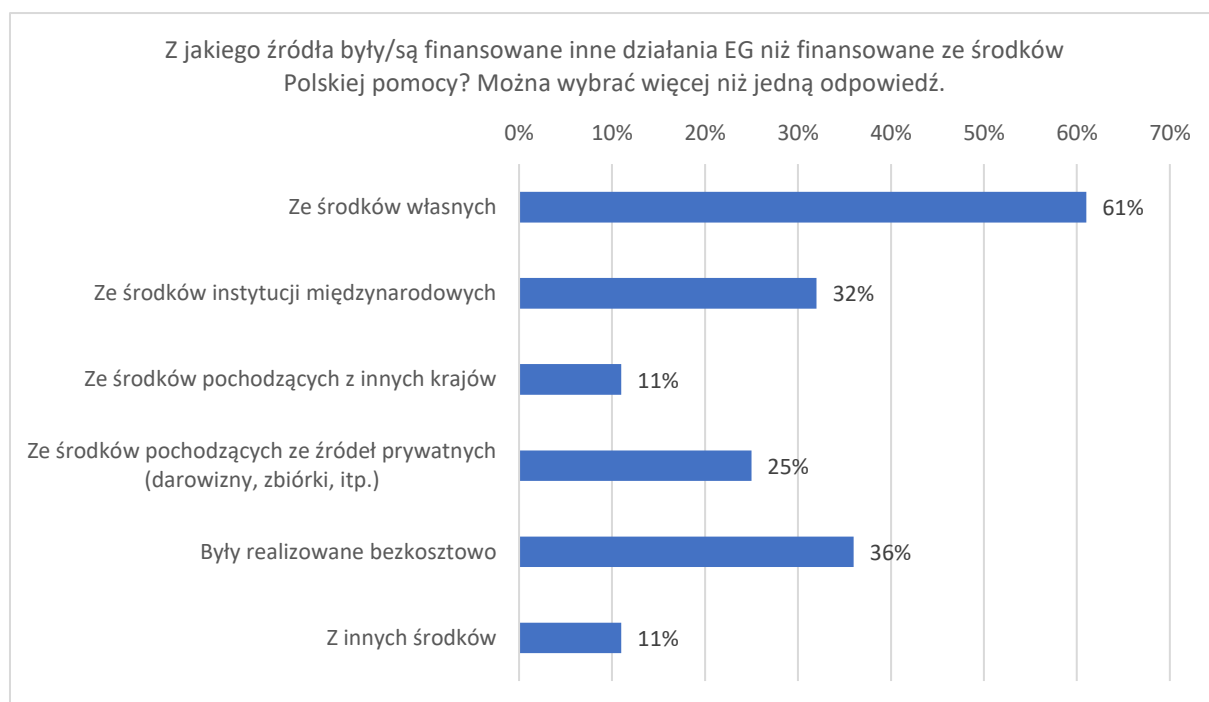
W niniejszym badaniu nie udało się jednoznacznie zidentyfikować przypadków wolonturystyki w ramach WPP. Zebrane dane wskazują, że jeśli nawet zjawisko to występuje, to bardzo rzadko, co świadczy o skuteczności selekcji wolontariuszy i projektów. Z pewnością do redukcji jego skali przyczyniają się działania o charakterze edukacyjnym podejmowane przed wyjazdem. Ponownie podkreślić należy zatem rolę szkoleń organizowanych przez MSZ (niezbędne uwrażliwienie, uwzględnienie wartości etycznych i podkreślenie współzależności globalnych), jak również działań organizacji wysyłających, z których niektóre kładą olbrzymi nacisk na dobór i przygotowanie wolontariuszy.

Komplementarność i spójność działań

Edukacja globalna

Posiadanie doświadczenia w realizacji projektów edukacji globalnej było jednym z wymagań konkursu przeprowadzonego przez MSZ⁹, dlatego nie dziwi fakt, że 70% ankietowanych projektodawców brało udział w dwóch lub więcej projektach z zakresu edukacji globalnej realizowanych w latach 2012-2020 ze środków *Polskiej pomocy* (MSZ). **78% ankietowanych organizacji prowadzi lub prowadziło działania związane z edukacją globalną poza projektami dofinansowanymi ze środków *Polskiej pomocy*** – przede wszystkim ze środków własnych (61% projektodawców, którzy realizują inne projekty EG, co stanowi 37% wszystkich ankietowanych projektodawców).

Tabela 3. Źródła finansowania działań edukacji globalnej poza projektami *Polskiej pomocy*

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z projektodawcami i partnerami, n=28.

Organizacje bazują na swoich zasobach (stały zespół pracowników i współpracowników realizuje projekty), ale też budują zasoby wspierające prowadzenie edukacji globalnej, np. tworzą formalne i nieformalne sieci, budują stały zespół profesjonalnych pracowników i współpracowników (w tym wolontariuszy), do edukacji globalnej wprowadzają elementy wolontariatu krajowego czy zagranicznego.

⁹ Takiego rodzaju doświadczenie nie jest wymagane od organizacji, które ubiegają się o środki w konkursie regrantingowym.

Tabela 4. Komplementarność działań z zakresu edukacji globalnej na przykładzie dwóch projektodawców

Komplementarność działań – przykłady	
Stowarzyszenie Jeden świat, Poznań	Fundacja Kultury Chrześcijańskiej Znak, Kraków
<p>W latach 2012-2014 stowarzyszenie realizowało projekty EG w ramach <i>Polskiej pomocy</i>, w kolejnych latach – w ramach projektów regrantingu MSZ (operator: Fundacja Edukacja dla Demokracji), ale także ze środków Urzędu Miasta Poznania, Erasmus+ czy Europejskiego Korpusu Solidarności. W 2012 roku ze środków <i>Polskiej pomocy</i> stworzono Centrum Edukacji Globalnej. Projekty realizowane w kolejnych latach były kontynuacją i rozwinięciem przedsięwzięć realizowanych od 2012 r. pod szyldem CEG w Poznaniu. W pierwszym roku oprócz powołania CEG stworzono bibliotekę CEG oraz zorganizowano Tydzień Edukacji Globalnej. W 2014 roku w ramach TEG zorganizowano festiwal filmów dokumentalnych CEGła na temat innowacyjnych metod stworzonych w krajach Globalnego Południa. Co roku odbywały się warsztaty lub cykle edukacyjne dla nauczycieli i osób pracujących z dziećmi i młodzieżą w edukacji pozaformalnej, w 2013 roku dodano program edukacyjny dla wolontariuszy oraz cykl edukacyjny „Środy na Jeżycach” (dla osób w różnym wieku), a w 2014 roku – warsztaty edukacyjne dla dzieci oraz rodzin (na temat zrównoważonego rozwoju, współpracy i solidarności), widowiska narracyjno-muzyczne oparte na opowieściach z różnych kultur oraz cykl spotkań otwartych i wykładów. W każdym roku projekt zakładał włączenie wolontariuszy (osób w różnym wieku), opracowanie i dystrybucję publikacji oraz działania promocyjne (np. materiały informacyjne, blog, akcja "Opowiadanie świata", zdjęcia, artykuły i filmy).</p>	<p>Fundacja od 2006 roku prowadzi projekty finansowane w ramach <i>Polskiej pomocy</i>, w tym od 2010 roku poświęcone edukacji globalnej. Inne działania fundacji w zakresie EG są finansowane ze środków Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweskiego Mechanizmu Finansowego (np. „Uchodźca mój dobry sąsiad”), CEE Trust („Tolerancja, akceptacja, fascynacja – moda na wielokulturowość”, „Biblioteka moje ulubione miejsce”), British Council („Wielokulturowość na co dzień – materiały dla nauczycieli”), a także dwuletni program EG skierowany do wychowawców pracujących w świetlicach i w świetlicach środowiskowych. Od 2012 roku zrealizowano 6 projektów EG polegających na przeprowadzeniu szkoleń stacjonarnych dla nauczycieli i bibliotekarzy, warsztatów dla młodzieży i dzieci ze szkół podstawowych, a także wydarzeń/lekcji w ramach wirtualnego Tygodnia Edukacji Globalnej. Dodatkowo opracowano np. materiały dla bibliotekarzy oraz komiks dla dzieci (2014-15), interaktywny atlas świata (2015), scenariusze zajęć („Ścieżki rozwoju” 2016, Narzędziownik Edukacji Globalnej 2018). Po zakończeniu dystrybucji publikacje umieszczono w Internecie, a niektóre nadal można otrzymać w wersji papierowej. W 2014 roku w bibliotekach publicznych utworzono lokalne ośrodki pozaformalnej EG, w 2018 roku wprowadzono szkolenia e-learningowe, a w 2019 roku zorganizowano Szkołę Letnią.</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie studiów przypadków.

Istotna jest też współpraca z innymi podmiotami – lokalnie, regionalnie, krajowo oraz międzynarodowo, w tym współpraca w ramach dużych europejskich projektów, dzięki czemu następuje efekt synergii.

Tabela 5. Współpraca w edukacji globalnej na przykładzie dwóch projektodawców

Współpraca z partnerami – przykłady	
Stowarzyszenie Jeden świat, Poznań	Fundacja Kultury Chrześcijańskiej Znak, Kraków
<p>W ramach trzech projektów EG dofinansowanych ze środków <i>Polskiej pomocy</i> stowarzyszenie współpracowało formalnie z kilkoma partnerami krajowymi (Muzeum Miasta Turku im. J. Mehoffera, Teatr Polski w Poznaniu, Pracownia SztukaPuka, Muzeum Rzemiosła Tkackiego w Turku) oraz międzynarodowym (Oxfam Novib). Oprócz tego nawiązano współpracę z lokalnymi organizacjami (poznańskie i wielkopolskie szkoły, organizacje pozarządowe, instytucje publiczne i firmy) oraz z innymi podmiotami – w Polsce (np. Grupa Zagranica, PAH) i za granicą. Dwuletnie partnerstwo z holenderską organizacją Oxfam Novib umożliwiło udział w projekcie ekspertów z Meksyku, Laosu i Brazylii.</p>	<p>W ramach siedmiu projektów EG dofinansowanych ze środków <i>Polskiej pomocy</i> fundacja współpracowała formalnie z jednym partnerem – Wojewódzką Biblioteką Publiczną w Krakowie, jednak w praktyce współpracowano także z bibliotekami powiatowymi i gminnymi. Oprócz tego fundacja współpracowała z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji (przy rekrutacji nauczycieli do projektów oraz przy dystrybucji publikacji), Polską Akcją Humanitarną i związkiem stowarzyszeń Polska Zielona Sieć (w związku z organizacją wirtualnego Tygodnia Edukacji Globalnej), a także brała udział w ewaluacji materiałów dydaktycznych moderowanej przez Grupę Zagranica (z udziałem m.in. PAH).</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie studiów przypadków.

Część organizacji działa w Grupie Zagranica. Ważnym partnerem jest MSZ – zwłaszcza, że dawne MEN nie prowadzi własnego konkursu dedykowanego edukacji globalnej – rozmówcy konkurs „Edukacja globalna” postrzegają jako inicjatywę MSZ (mimo że formalnie także resorty edukacji i szkolnictwa wyższego są w niego zaangażowane).

Gdybyśmy mieli więcej środków, że MSZ coś jeszcze inne robi, nie wiem MEN robi, np. ma swój konkurs „Edukacja globalna w szkole”, to byłby pewien płodozmiian, a tu wszyscy się rzucamy (...) i robi się ciasno.

IDI, koordynatorka

Wolontariat

Program „Wolontariat Polska pomoc” stanowi ważne źródło dofinansowania polskich organizacji pozarządowych działających w sferze wolontariatu w krajach Globalnego Południa. **Pomimo ograniczeń związanych z wielkością całkowitej puli środków dostępnych w ramach konkursów, przekładających się na relatywnie niewielką liczbę wspartych projektów, interesariusze zwracali w badaniu uwagę, iż środki dostępne na pojedynczy projekt pozwalają na bardziej kompleksową jego realizację.** Finansowanie ze środków MSZ pozwala opłacić koszty badań zdrowotnych i szczepień wolontariuszy, transport do i z kraju docelowego, zapewnić relatywnie komfortowy pobyt na miejscu. Istotnym wyróżnikiem tego narzędzia są także diety dla wolontariuszy. Dzięki tym możliwościom program „Wolontariat Polska pomoc” stanowi preferowane źródło finansowania wolontariatu, w szczególności dla organizacji, które swoją działalność opierają o środki zgromadzone w ramach

fundraisingu, ze zbiórek i darowizn (co wydaje się najczęstszym modelem wśród organizacji związanych z działalnością misyjną Kościoła Katolickiego).

Środki pozyskane z indywidualnych, prywatnych źródeł zapewniają finansowanie zarówno organizacjom przyjmującym, jak i wysyłającym wolontariuszy w okresach, gdy projekty wspierane przez MSZ nie są realizowane (co nieuchronnie łączy się z harmonogramem konkursów). Według deklaracji uczestników badania wielu podmiotom środki te nie pozwalają jednak na realizację działań w pożądanej skali. Wydaje się, że często dla projektodawców pozyskiwanie środków z innych źródeł, od innych donatorów, jest poza zasięgiem ze względu na ograniczone kompetencje, zasoby (administracyjne, czasowe) lub formalne możliwości. Jedynie kilka polskich NGO jest na tyle sprofesjonalizowanych, by móc sięgać po środki z mechanizmów europejskich wspierających współpracę rozwojową.

Duże znaczenie dla komplementarności i spójności prowadzonych w ramach wolontariatu działań ma potencjał relacyjny podmiotu (projektodawcy lub partnera), a zatem funkcjonowanie w sieciach współpracy. W programie „Wolontariat Polska pomoc” jest to zapewne najlepiej widoczne w przypadku organizacji misyjnych, które dzięki relacjom z wieloma zaadaptowanymi w społecznościach lokalnych misjonarzami realizować mogą systematyczne i równoległe działania w wielu lokalizacjach. Z kolei partnerzy (w tym przypadku misje) uzyskują dostęp do szerokiego grona potencjalnych wolontariuszy, jak również wsparcia administracyjno-organizacyjnego ze strony organizacji misyjnych. Ponadto bliska współpraca w obrębie sieci pozwala na elastyczne i szybkie reagowanie na nieprzewidziane sytuacje czy problemy, np. poprzez zmianę miejsca odbywania wolontariatu.

Do rozwoju samego programu, jak i zdolności polskich organizacji pozarządowych, przyczynić mogłyby się działania służące nawiązywaniu współpracy i budowie kompetencji w tym zakresie. Dostrzec można tu rolę dla MSZ i placówek dyplomatycznych RP, które ze względu na swój potencjał instytucjonalny i wynikające z niego relacje z wieloma podmiotami mogłyby pomagać w nawiązywaniu kontaktów wśród partnerów lokalnych lub innych podmiotów współpracy rozwojowej. Korzystny byłby także transfer wiedzy pomiędzy polskimi organizacjami pozarządowymi – wspieranie podmiotów mniej doświadczonych przez „starszych kolegów”, jest to jednak sfera, na którą Zamawiający ma ograniczony wpływ. Tym niemniej w badaniach dostrzeżono potencjał takiego działania:

Myślę, że to jest ciekawy projekt, propozycja, natomiast nie wiem, czy ze względu na jakieś konkurencje (...) udałoby się uzyskać zgodność interesów tych organizacji (...). Właśnie nawet te ideologiczne w tej chwili, to przeszkadza robić cokolwiek dobrego, że organizacja, która jest typowo genderowa będzie brała doświadczenia od organizacji, która ma taki profil bardziej religijny. No to już jest problem. Wydaje mi się, że program MSZ-u nie uda się, jeśli nie będzie kompetentnych, silnych, odpowiedzialnych organizacji pozarządowych autentycznie zaangażowanych we współpracę rozwojową, mających pomysły na te projekty i partnerów w krajach rozwijających się, którzy by jasno sprecyzowali swoje potrzeby.

IDI, przedstawiciel MSZ

Warto w tym miejscu nawiązać także do komplementarności wewnętrznej w ramach WPWR, ponieważ **synergia i wzmacnianie się pozytywnych efektów działań pojawia się w szczególności tam, gdzie**

realizowane są różne rodzaje inicjatyw projektowych, w tym zarówno działania wspierane w ramach WPP, jak i w ramach projektów rozwojowych. Dzięki temu wsparcie staje się bardziej całościowe i nabiera ciągłego charakteru, co służy zwiększeniu jego skuteczności, użyteczności i trwałości.

Elementy, które w toku analiz zidentyfikowane zostały jako konstytutywne dla modelowego projektu z zakresu wolontariatu, przedstawiamy na schemacie poniżej.

Schemat 3. Elementy wspierające skuteczność, użyteczność i efekty wizerunkowe działań w ramach wolontariatu

Źródło: opracowanie własne.

Efekty projektów w zakresie wizerunku Polski

Edukacja globalna

Pytanie o budowanie pozytywnego wizerunku Polski jako donatora współpracy rozwojowej w kontekście edukacji globalnej wywoływało konsternację wśród realizujących projekty – przede wszystkim dlatego, że jest to **pokłosie dawnego paradygmatu edukacji rozwojowej**.

Edukacja rozwojowa była po to, żeby obywatele i obywatelki krajów już rozwiniętych, z dobrymi budżetami, zrozumieli, dlaczego wydajemy pieniądze z naszego budżetu na działanie zagranicą i na pomaganie ludziom gdzieś daleko na świecie. (...) Natomiast, moim zdaniem, edukacja globalna nie powinna być o tym i powinna nawet bardzo uważać, żeby o tym nie być, Dlatego że jeżeli myślelibyśmy o tym w ten sposób, że chcemy promować Polskę, jakim Polska jest fajnym krajem, bo daje pieniądze na innych, biedniejszych i słabszych, to wtedy budujemy taką perspektywę, że mamy ten przywilej, że jesteśmy bogatsi, lepsi, mądrzejsi i możemy trochę się podzielić naszymi pieniędzmi.

IDI, koordynatorka

Natomiast **paradygmat edukacji globalnej ma inne cele – budowanie szacunku, równości i zrozumienia**, a działania pomocowe nie są w jego centrum. Dlatego edukacja globalna nie powinna promować Polski jako donatora współpracy rozwojowej, tylko pokazywać współzależności zamiast jednokierunkowych działań pomocowych. W ramach edukacji globalnej nie powinno się opowiadać o Polsce, tylko o innych krajach.

Przy edukacji globalnej (...) można by było bardziej skupić się na tym, żeby ludzie lepiej rozumieli świat i byli w stanie się zmierzyć z tym, co nas czeka w kolejnych latach ze względu na zmiany, które zachodzą. Można by promować Agendę Celów Zrównoważonego Rozwoju, ale nie promujmy Polski jako kraju, który ufundował kilka szkół i kilka studni, bo (...) patrzmy na to, że wolumen Polskiej Współpracy Rozwojowej w całości jest naprawdę mikro. (...) Może po prostu bardziej się skupmy na tym, żeby poprawić naszą jakość i skuteczność, niż inwestujemy w promocję.

IDI, koordynatorka

Wolontariat

W przypadku programu „Wolontariat Polska pomoc” trudno mówić o znaczącym przełożeniu wspieranych działań na wizerunek Polski jako donatora współpracy rozwojowej. Wiąże się to przede wszystkim z relatywnie małą skalą działań. **Efekty projektów są dostrzegane lokalnie – szczególnie w miejscach, w których wsparcie w ramach Programu WPP jest kontynuowane na przestrzeni wielu lat**

oraz wzmocniane poprzez projekty finansowane z innych narzędzi WPWR. Widoczność w ponadlokalnej skali jest ograniczona.

Do maksymalizacji efektów wizerunkowych – jak również zwiększenia skuteczności i użyteczności działań – przyczynia się przede wszystkim ciągłość działań i ich wieloaspektowość. Można wskazać kilka elementów tworzących modelowe rozwiązanie w tym zakresie – przedstawiamy je na schemacie 3. Do wzmocnienia efektów przyczynić się może także stworzenie możliwości realizacji dłuższych projektów w ramach wolontariatu, służących systematyczności i ciągłości działań (obecnie projekty realizowane są jedynie w trzecim i czwartym kwartale jednego roku kalendarzowego), jak również zwiększenie finansowania, co pozwoli na poszerzenie grona ostatecznych odbiorców działań projektowych. **Szczególną rolę w kontekście budowania wizerunku Polski w krajach będących odbiorcami wsparcia pełnić mogą placówki dyplomatyczne i przedstawicielstwa RP.** Są jednostkami posiadającymi relacje ze szczeblem administracji niedostępnym dla organizacji przyjmujących i wysyłających wolontariuszy, jak również z przedstawicielami sektora biznesu czy mediów. Realizują także własne działania o charakterze współpracy rozwojowej. Są zatem naturalnymi kandydatami do pełnienia funkcji koordynatorów komunikacji na temat inicjatyw szeroko rozumianego polskiego wsparcia w tym zakresie. Aktywność taka przyjąć mogłaby postać cyklicznych działań na rzecz promocji inicjatyw wspieranych przez Polskę, np. organizacja wydarzeń, przygotowanie i publikacja zbiorczych materiałów medialnych. Mogą także podejmować aktywności służące znajdowaniu lokalnych partnerów dla polskich organizacji i vice versa. Ponieważ jednak dysponują ograniczonymi zasobami kadrowymi i finansowymi wydaje się, że skuteczna realizacja tej roli wymagałaby dodatkowego wsparcia.

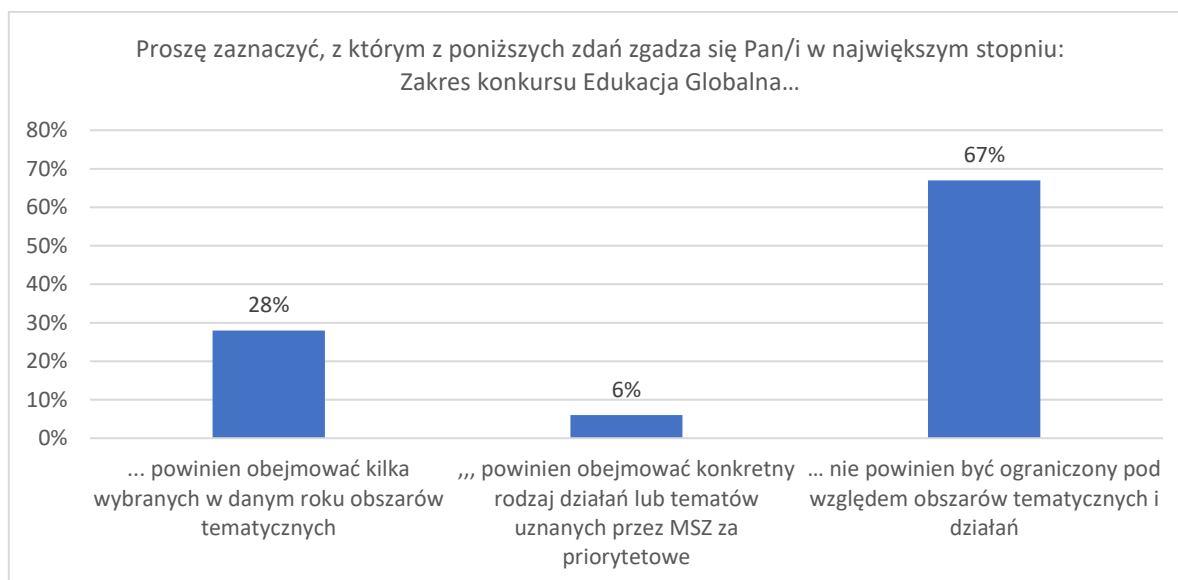

2.4. Podejmowane inicjatywy w kontekście zmian w otaczającej rzeczywistości

Edukacja globalna

Elastyczność tematyczna konkursu to rozwiązanie preferowane przez większość (67%) projektodawców.

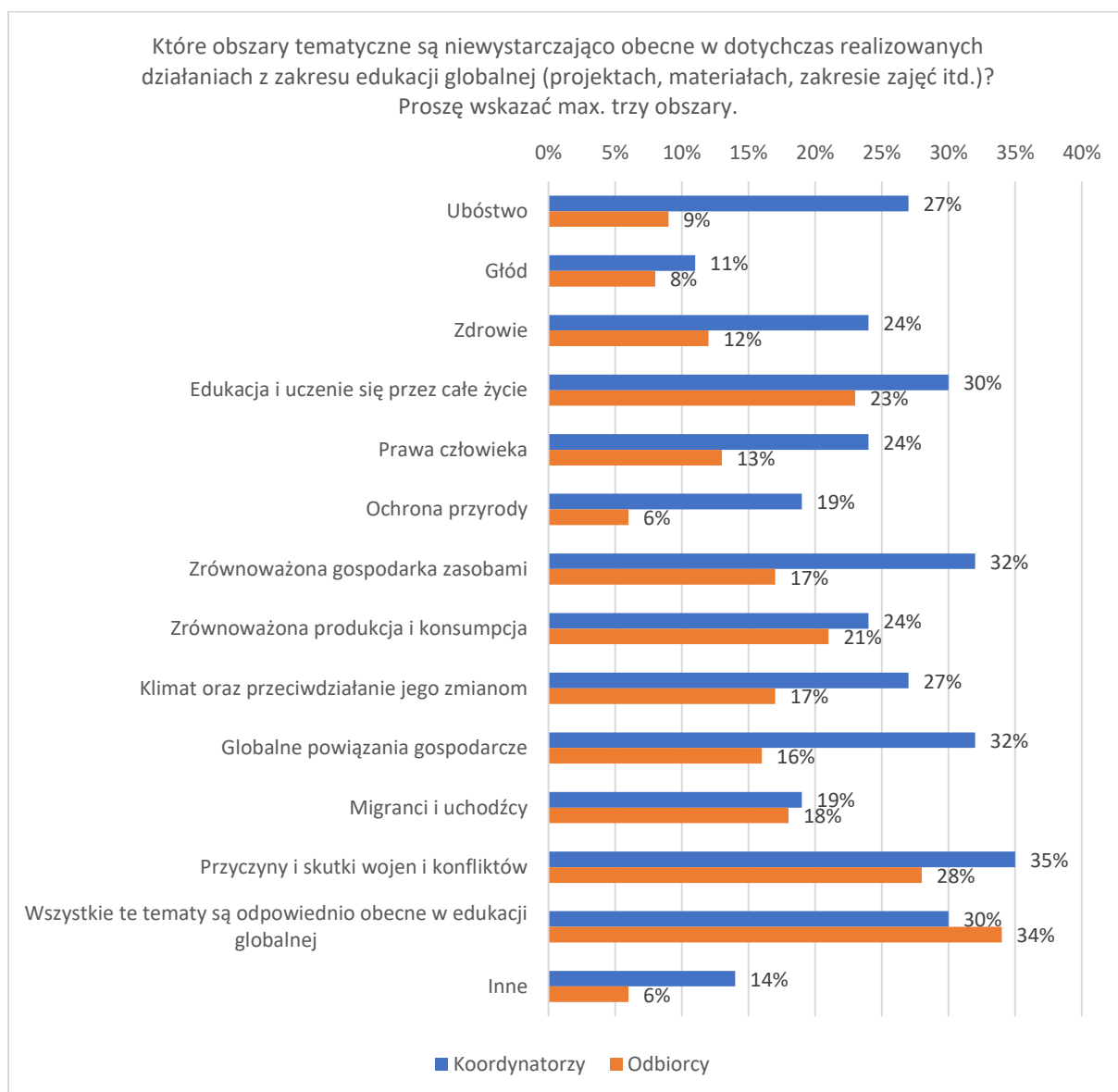
Wykres 13. Zakres tematyczny konkursu edukacja globalna

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z projektodawcami i partnerami, n=36.

Projektodawcy (koordynatorzy i partnerzy) w większym stopniu niż odbiorcy dostrzegają niewystarczającą obecność w inicjatywach EG niektórych tematów.

Wykres 14. Niewystarczająca obecność tematów w projektach edukacji globalnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z projektodawcami i partnerami, n=37, oraz odbiorcami, n=109.

Jednocześnie o żadnym z tematów z listy nie powiedziano, że jest zupełnie nieobecny w działaniach edukacji globalnej. Najczęściej w ankietach wskazywano na niedostateczne adresowanie takich tematów jak: przyczyny i skutki wojen i konfliktów, globalne powiązania gospodarcze, zrównoważona gospodarka zasobami, edukacja i uczenie się przez całe życie czy ubóstwo. Co ciekawe, w trakcie wywiadów (kiedy nie pytano o tematy z powyższej listy) za deficytowe uznawano przede wszystkim tematy zmiany klimatu oraz kryzysu uchodźczego, a więc te, które są jednocześnie najbardziej obecne w dyskursie publicznym. Czasami jako trzeci wymieniano temat pandemii jako doskonale ilustrujący globalne współzależności. Wśród innych deficytowych tematów wskazano: dostęp do sprawiedliwości dla wszystkich oraz budowanie efektywnych, transparentnych i otwartych instytucji; pogłębiające się nierówności na świecie; nierówności ze względu na płeć; dyskryminowanie mniejszości seksualnych w różnych krajach, w tym w Polsce. Jednak tym, na co zwracali uwagę przede wszystkim koordynatorzy i realizatorzy, była nie tyle niewystarczająca obecność niektórych tematów,

ile niewystarczające uwzględnienie aspektów etycznych oraz globalnych współzależności w ich prezentowaniu.

Pojawiły się głosy, że taka refleksja nad celami i wartościami edukacji globalnej powinna odbyć się najpierw międzysektorowo (z udziałem organizacji pozarządowych, przedstawicieli MSZ, MEN, Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministerstwa Klimatu, ORE), a wnioski powinny zostać uwzględnione najpierw w celach zapisanych w Wieloletnim Programie Współpracy Rozwojowej, a następnie w założeniach konkursów *Polskiej pomocy* MSZ. Dopiero potem można zejść na poziom konkretnych projektów, podmiotów czy osób prowadzących edukację globalną. Bez wszechstronnej dyskusji nad tym, jak skuteczniej prowadzić edukację globalną i w jakim kierunku powinna się ona rozwijać, zmiany w założeniach konkursowych będą tylko kosmetyczne lub mogą wiązać się z ryzykiem odejścia od istoty edukacji globalnej na rzecz działań promocyjnych.

Dla MSZ-tu i dla nas w ogóle to mogłaby być taka przestrzeń do uczenia się wspólnie, co być może na końcu zaowocowałoby tym, że np. pochylimy się nad definicją edukacji globalnej. Pomyślimy: „OK, minęło 9 lat chyba teraz, odkąd jest definicja edukacji globalnej, może warto byłoby ją trochę zmienić, bo świat się zmienił?”, (...) jak ta edukacja globalna jest pokazana w planach Polskiej Współpracy Rozwojowej, w wieloletnim programie, gdzie jest jej miejsce, jakie jest jej miejsce, czy ona jest właśnie po to, żeby bardziej poszerzyć świadomość masową i skupiać się tylko na tym, żeby informować, czy może właśnie na bardziej krytycznym podejściu, bardziej głębszym czy bardziej nastawionym na działanie, na aktywizm, na jakieś działania obywatelskie.

IDI, koordynatorka

Z namysłu projektodawców nad zrealizowanymi inicjatywami wynika, że edukacja globalna powinna być prowadzona długofalowo, a nie doraźnie. W tym celu należy w większym stopniu wspierać projekty modułowe i działania wieloletnie. Dodatkowym plusem działań wieloletnich jest złagodzenie problemów, które wynikają z tego, że aplikowanie i rozliczanie projektów w ramach jednego roku kalendarzowego (co jest zrozumiałe ze względu na logikę finansowania) jest rozbieżne z funkcjonowaniem placówek edukacji formalnej od września do czerwca kolejnego roku. Wielu rozmówców zwracało uwagę na to, że ciągłość projektów realizowanych w szkołach jest „rozbita” przez okres wakacyjny, w pierwszych miesiącach nowego roku kalendarzowego (drugim semestrze roku szkolnego) nie odbywają się działania projektowe, a dodatkowo pod koniec roku kalendarzowego następuje kumulacja działań. **70% ankietowanych projektodawców pozytywnie ocenia możliwość realizacji projektów modułowych (wieloletnich) i uważa, że ten mechanizm powinien zostać utrzymany w kolejnych edycjach konkursu.**

Organizacje zajmujące się edukacją globalną w Polsce potrzebują większej stabilności i przewidywalności odnośnie możliwości pozyskiwania środków na swoje działania. Projekty modułowe, także te, które pozwalały na uzyskanie wkładów własnych, stanowią istotny element wsparcia. (...) Edukacja globalna to nie są ciekawe zajęcia dodatkowe, tylko obowiązkowy komponent rzetelnej edukacji obywatelskiej, która powinna być dostępna dla każdego.

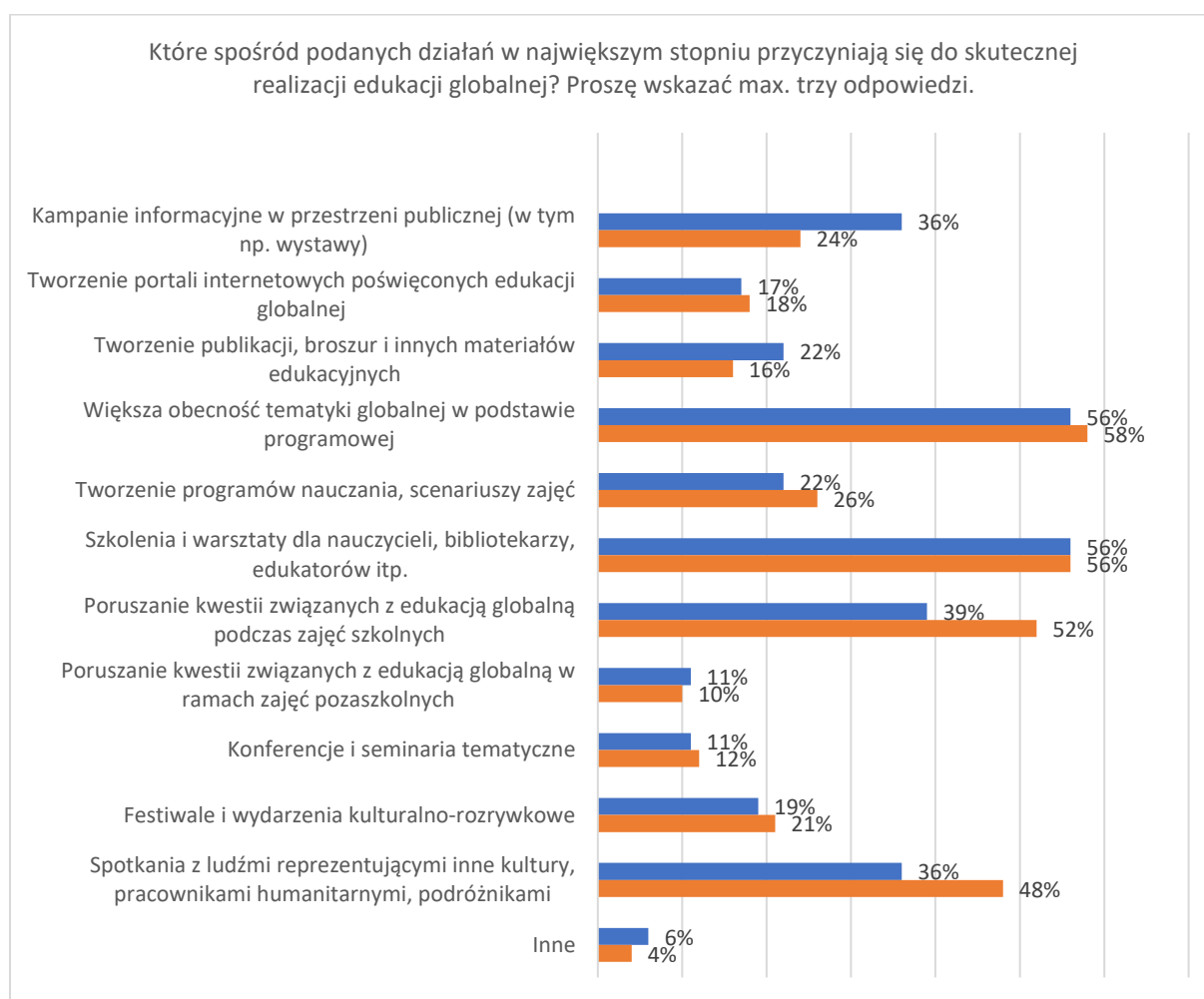
CAWI, projektodawcy

Trwałości, skuteczności i powszechności edukacji globalnej sprzyjają przede wszystkim działania długofalowe, zwłaszcza realizowane w ramach edukacji formalnej – w szkołach, przedszkolach, w

ramach lekcji. Dlatego tak ważne jest przygotowanie nauczycieli i edukatorów do prowadzenia EG. Z doświadczeń stowarzyszenia Jeden Świat wynika, że w projektach edukacji globalnej sprawdza się „działanie, współdziałanie, czyli zrobienie czegoś wspólnie i wielokrotnie”, dlatego działania EG powinny być zorganizowane jako cykl (a nie jednorazowe wydarzenia) oraz zawierać elementy integrujące.

Długofalowości prowadzenia edukacji globalnej sprzyja także mniejszy nacisk na nowe działania i nowe grupy odbiorców w porównaniu z kontynuacją dotychczasowych typów działań i inwestowaniem w rozwój kompetencji nauczycieli czy edukatorów w perspektywie dłuższej niż jeden projekt, np. kiedy te same osoby w jednym roku mogą wziąć udział w szkoleniu podstawowym (dla początkujących), a w kolejnych latach – w szkoleniach zaawansowanych. Taki model jest rozwijany przez Fundację Znak – działania projektowe są prowadzone kaskadowo, biorą w nich udział zarówno nauczyciele, którzy wcześniej brali udział w projektach fundacji (żeby odświeżyć i pogłębiać wiedzę), jak i nowi (żeby budować zaangażowanie i kompetencje). W tej formule połączono szkolenia i warsztaty z pracą własną uczestników (coś w rodzaju „zadań domowych”). Najpierw nauczyciele lub bibliotekarze zdobywają wiedzę i doświadczenie dzięki pracy z ekspertami, a następnie samodzielnie prowadzą warsztaty w swoich szkołach. Niektórzy opracowali własne scenariusze czy innowacje pedagogiczne z zakresu EG oraz prowadzili warsztaty nie tylko dla uczniów, ale też dla grona pedagogicznego i rodziców. Wielu uczestników szkoleń czy warsztatów po ich zakończeniu nadal realizuje EG w swoich szkołach, bibliotekach czy społecznościach. Z doświadczeń fundacji wynika, że szkolenia powinny mieć zróżnicowany poziom trudności (szkolenia podstawowe i zaawansowane) i jeśli odbywają się stacjonarnie (a taka jest preferowana forma), to w trakcie roku szkolnego najlepszym terminem zjazdów jest piątek plus weekend (w tygodniu nie ma możliwości, żeby nauczyciele przyjechali na 3-dniowe szkolenie). Papierowe materiały dydaktyczne dla nauczycieli powinny być szyte, a nie klejone, w formacie A4 i z czarno-białym drukiem (bez zdjęć), ponieważ dzięki temu łatwo można kserować karty pracy czy scenariusze. Dobrą praktyką jest też prowadzenie badań ewaluacyjnych (np. ankieta oraz obserwacja w trakcie szkoleń) oraz wprowadzanie zmian w kolejnych edycjach na podstawie wniosków z tych badań, np. stosowanie metody warsztatowej oraz uczenie się przez doświadczenie w przypadku warsztatów dla młodzieży.

Wykres 15. Preferowane formy działań z zakresu edukacji globalnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z projektodawcami i partnerami, $n=36$, oraz odbiorcami, $n=109$.

Edukacja nieformalna i pozaformalna także są istotne, ale raczej jako działania uzupełniające wobec edukacji formalnej, akcyjne (np. wydarzenia organizowane w ramach Tygodnia Edukacji Globalnej). Dlatego warto dołożyć starań, żeby projekt ORE „Liderzy edukacji globalnej” był kontynuowany – zwłaszcza w kontekście często przywoływanej wyżej niedostatecznej obecności EG w podstawie programowej. Mimo że w projekcie brała udział tylko część szkół, to ogólnopolska sieć ośrodków doskonalenia nauczycieli oraz regionalne sieci liderów EG są ważnym zasobem wspierającym upowszechnianie EG w edukacji formalnej, o czym była mowa wcześniej. Z kolei do dorosłych i szerokiej publiczności należy kierować kampanie informacyjne.

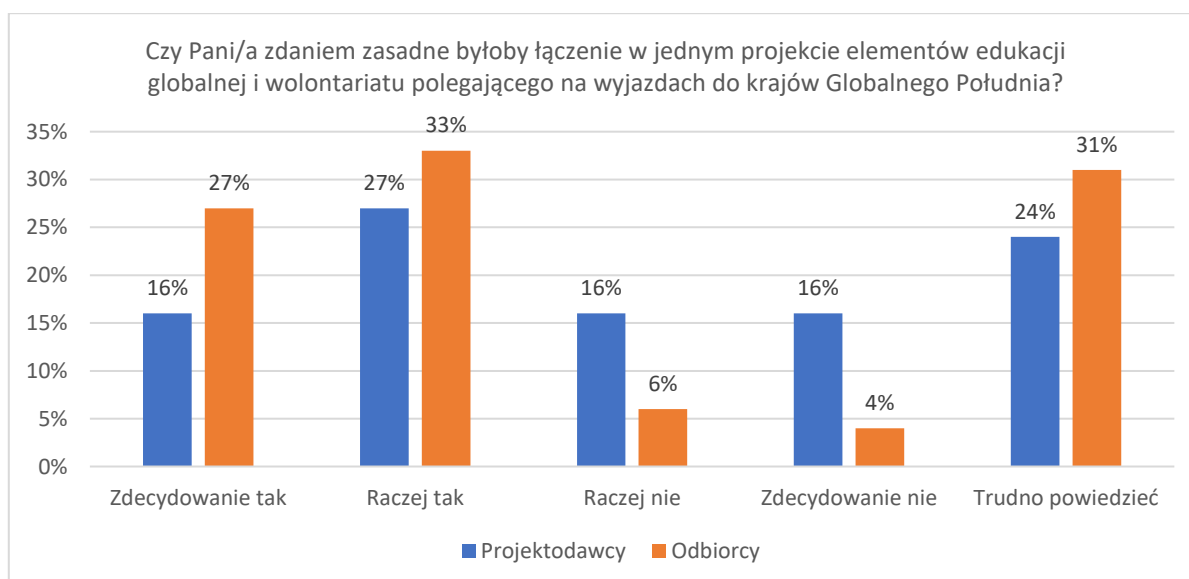
Tworzenie długofalowych programów edukacyjnych we współpracy z instytucjami szkolnymi oraz realizacja długofalowych kampanii informacyjnych z zakresu edukacji globalnej dla dorosłych (wątki ekonomicznej edukacji globalnej, współpraca z mainstreamowymi mediami w celu włączania rzetelnych materiałów pokazujących nie tylko skutki nierówności globalnych, czyli ubóstwo, lecz także przyczyny tego stanu czyli niesprawiedliwe polityki handlowe, zagadnienia geopolityczne, rzetelne informacje o migracjach itd.).

CAWI, projektodawcy

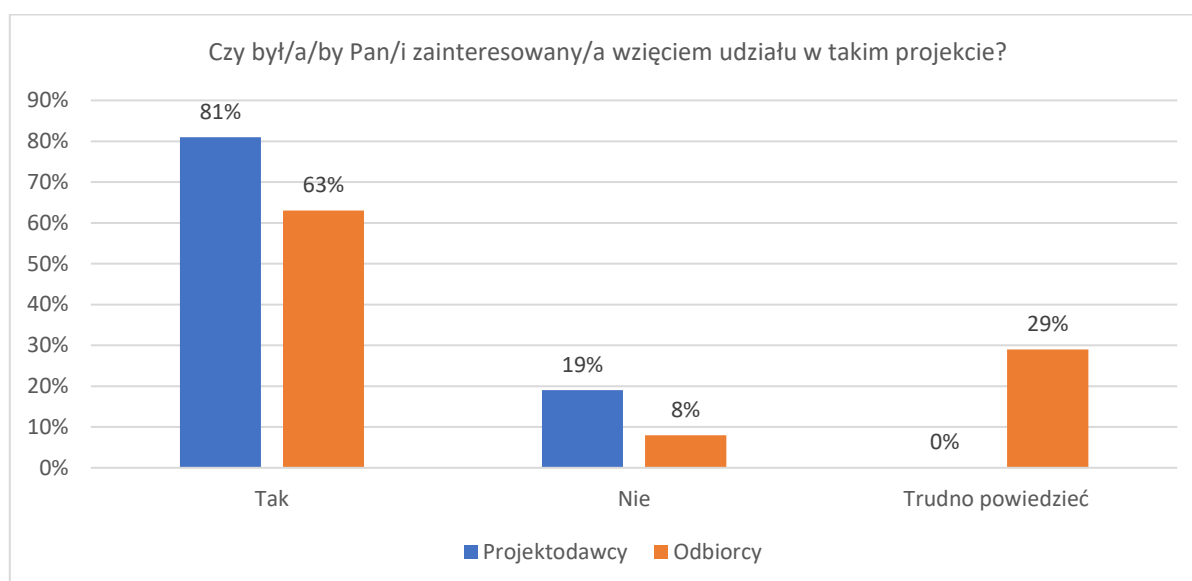
Sondując możliwe kierunki zmian, badanych zapytano o to, czy zasadne byłoby łączenie w jednym projekcie elementów edukacji globalnej i wolontariatu polegającego na wyjazdach do krajów Globalnego Południa. Spontanicznie o udziale wolontariuszy w działaniach z zakresu edukacji globalnej mówili nie tylko projektodawcy lub uczestnicy projektów wolontariackich, ale też uczestnicy projektów z zakresu edukacji globalnej. Taki udział był możliwy np. w ramach projektu ORE (wolontariusze brali udział w wydarzeniach w szkołach – opowiadali o swoich doświadczeniach z pobytu zagranicą). Z perspektywy koordynatorów i nauczycieli **udział wolontariuszy w działaniach edukacji globalnej był atrakcyjny jako świadectwo, uwiarygodnienie specyfiki odwiedzonego kraju i tym chętniej widzieliby oni połączenie w jednym projekcie edukacji globalnej i wolontariatu**. Stosunkowo duży udział osób niezdecydowanych w obu grupach (24-31%) świadczy o tym, że **pomysł połączenia wolontariatu i edukacji globalnej w jednym projekcie nie jest oczywisty, jeśli chodzi o jego docelową formułę**. O ile odbiorcy działań, np. nauczyciele, którzy wcześniej gościli wolontariuszy w swoich szkołach, odruchowo tak interpretowali to połączenie, o tyle inni zastanawiali się, czy miałyby to np. polegać na wyjazdach uczniów lub nauczycieli do innego kraju. **Z kolei projektodawcy częściej niż odbiorcy mieli wątpliwości, czy takie połączenie jest zasadne, jednak w obu grupach poparcie dla tego pomysłu przeważa nad sceptycyzmem**. Co więcej, przeważająca większość ankietowanych chciałaby wziąć udział w takim projekcie.

Wykres 16. Ocena zasadności łączenia w jednym projekcie wolontariatu i edukacji globalnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z projektodawcami i partnerami, n=37, oraz odbiorcami, n=109.

Wykres 17. Gotowość do wzięcia udziału w projekcie łączącym wolontariat i edukację globalną

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z projektodawcami i partnerami, n=16, oraz odbiorcami, n=65.

Na pytanie o to, jakie działania mogłyby być prowadzone w ramach takiego łączonego projektu, odbiorcy projektów edukacji globalnej i koordynatorzy na ogół odpowiadali dość ogólnie, że chodzi o pomoc czy edukację (np. „u podstaw”, „wszystkich dzieci”). Jednak wskazywano także przykładowy zakres tematyczny: zdrowie, promowanie racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody, produkcja rolna, produkcja ubrań, antydyskryminacja i obalanie stereotypów, klimat i ochrona środowiska.

Tabela 6. Potencjalne działania w ramach projektu łączącego wolontariat i EG

Przykłady potencjalnych działań w ramach projektu łączącego wolontariat i edukację globalną	
Działania prowadzone zagranicą:	Działania prowadzone w Polsce:
Współpraca ze szkołami (np. wymiana uczniów i edukatorów), szkolenie tamtejszych nauczycieli pomoc medyczna, humanitarna, odbudowa lub budowa infrastruktury (studnie, budynki, szkoły), sadzenie drzew, dokumentowanie sytuacji w tych krajach i wskazywanie środków zaradczych, wolontariat w obozach dla uchodźców, nauka języka angielskiego.	Spotkania z uczestnikami projektów wolontariackich, kwesty, zbiórki produktów, koncerty charytatywne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z projektodawcami i partnerami, n=10, oraz odbiorcami, n=55.

W tabeli powyżej zebrano pomysły zarówno projektodawców, jak i odbiorców. Jak widać, pojawiają się wśród nich także takie przykłady, które są sprzeczne z ideą i wartościami EG (jak np. kwesty, zbiórki produktów, koncerty charytatywne), ale które jednocześnie są dość typowymi działaniami akcyjnymi realizowanymi w szkołach lub przez uczniów w ramach działań pozaszkolnych. To pokazuje, że nawet wśród osób, które zetknęły się z EG, nadal świadomość jej celów i wartości bywa niska. Pomysłem,

który padał dość często, była **współpraca ze szkołami z krajów Globalnego Południa**, np. wymiana obustronna uczniów czy edukatorów (wizyty studyjne w partnerskich szkołach) albo współpraca zdalna szkół. Z kolei jeśli chodzi o działania prowadzone w Polsce, to najczęściej mówiono o **spotkaniach z uczestnikami zagranicznych projektów wolontariackich**.

Na początek spotkania z ludźmi z Globalnego Południa tu w Polsce, poznanie zwyczajów, podstawowych zwrotów językowych rdzennych mieszkańców. Wyjazd na wolontariat młodzieży na np. miesiąc. (...) Sama chętnie bym pojechała, jednak mam obawy dotyczące zmieniającej się sytuacji politycznej i (teraz) epidemicznej. Taki wyjazd nie powinien być niebezpieczny, ale tego nie da się przewidzieć.

CAWI, odbiorca

Jednak niektórzy projektodawcy (koordynatorzy, partnerzy, realizatorzy) byli bardziej sceptyczni wobec tego pomysłu – ich zdaniem udział wolontariuszy powinien być w większym stopniu zaplanowany i zrealizowany zgodnie z wartościami stojącymi za edukacją globalną.

W dobrej jakości edukacji globalnej chodzi o to, żeby oddawać głos i bardziej pojechać do tej Ugandy po to, żeby nagrać dobre filmiki albo zdobyć kontakty do osób, które mogłyby później wspierać naszą pracę edukacyjną w Polsce, niż robić takie spotkania o tym, co my widzieliśmy, bo my się nigdy nie pozbędziemy naszej europocentrycznej perspektywy. I to nie będzie coś, co moglibyśmy nazwać prawdą o świecie albo zrozumieniem tego świata, bo my zawsze będziemy mówić z perspektywy białej osoby, wykształconej, z jakimś kapitałem społecznym i ekonomicznym. Więc tu bym się bała, że te projekty mogłyby pójść w tę stronę i że to mogłaby nie być ta edukacja globalna, o którą mi osobiście od lat chodzi, więc trzeba by to bardzo mądrze zrobić właśnie merytorycznie.

IDI, koordynatorka

Udział wolontariuszy w projektach edukacji globalnej prowadzonych w kraju **wymagałby ich przygotowania do prowadzenia edukacji globalnej na przykładzie własnych doświadczeń, a wcześniej – przygotowania ich do wyjazdu tak, żeby uwrażliwić ich na pułapki związane z wolonturystyką**. Zwłaszcza dla odbiorców pomysł powiązania edukacji globalnej i wolontariatu jest atrakcyjny, jednak należy pamiętać – co podkreślali projektodawcy w toku wywiadów – że niewiele polskich organizacji pozarządowych zajmuje się jednocześnie edukacją globalną i wolontariatem (np. Polska Akcja Humanitarna, stowarzyszenie Jeden Świat, Salezjański Wolontariat Misyjny). Dlatego **komponent wolontariatu w takich projektach powinien być opcjonalny, a nie obowiązkowy**. Wydaje się, że w pierwszej kolejności należy wprowadzić perspektywę edukacji globalnej do projektów wolontariatu zagranicznego (przygotowanie wolontariuszy przed wyjazdem – uwrażliwienie, uwzględnienie wartości etycznych i podkreślenie współzależności globalnych), a następnie zapewnić sieciowanie między organizacjami wysyłającymi wolontariuszy i podmiotami prowadzącymi edukację globalną – w tym przygotowanie wolontariuszy do prowadzenia EG po powrocie.

Mówiąc o dopasowaniu działań podejmowanych w ramach wolontariatu do zmieniającego się otoczenia, należy mieć na uwadze, że nakierowane są na podstawowe potrzeby mieszkańców krajów Globalnego Południa. W konsekwencji, zakres i charakter działań, jak i wykorzystywane w nich narzędzia, są względnie stałe. **Jakość dopasowania projektu do rzeczywistości jest w większym stopniu pochodną diagnozy – zrozumienia potrzeb odbiorców i możliwości realizacji określonych działań – niż samej dynamiki zmian rzeczywistości** (która jest niewielka). Dopasowanie jest najlepsze w projektach, w których opracowanie włączony jest podmiot lub osoba silnie osadzona w kontekście lokalnym (tzw. *key individual*). To w kontakcie z takim partnerem projektodawca (a co za tym idzie – donator) jest w stanie określić, czy powtórzenie realizowanych działań jest niezbędne dla zaspokojenia wciąż występujących potrzeb czy też działania powinny ewoluować i być skierowane na kolejny obszar.

Być może najistotniejszą dla wolontariatu zmianą, jaka zaszła w okresie objętym ewaluacją, była rezygnacja ze wsparcia wyjazdów krótkoterminowych. W ocenie uczestników badania była to niefortunna decyzja. W praktyce ograniczyła możliwość realizacji projektów, w których wolontariuszami są osoby posiadające specjalistyczne kompetencje, które ze względu na obowiązki zawodowe nie mogą pozwolić sobie na wyjazd trwający dłużej niż kilka tygodni. Powstała luka nie została w pełni zastąpiona działaniami finansowanymi z innych, niż WPP, źródeł. Specjaliści dostarczać mogą wiedzy, kompetencji i usług niedostępnych dla lokalnych społeczności – np. w zakresie organizacji kształcenia zawodowego i rozwoju przedsiębiorczości, planowania przestrzeni, architektury i urbanistyki, czy wreszcie świadczenia opieki zdrowotnej. Potrzeba – ale także możliwość skutecznej realizacji – tego rodzaju wsparcia uwidacznia się szczególnie w miejscach, gdzie projekty *Polskiej pomocy* realizowane są od wielu lat i podlegają stopniowemu, stałemu rozwojowi, wraz ze zmianami potrzeb lokalnych społeczności (zatem także ewolucją priorytetów wsparcia).

Z perspektywy realizacji celów WPWR powrót do wspierania wolontariatu krótkoterminowego, wprowadzenie „ścieżki specjalistycznej” przez MSZ, wydaje się zasadne.

Jako dobry przykład organizacji tego rodzaju wolontariatu wskazać można rozwiązanie niemieckiej organizacji Senior Experten Service (SES), której działanie zasadza się na podejściu popytowym – prowadzeniu „bazy ekspertów” i dopasowaniu usług oraz czasu trwania wolontariatu do potrzeb określonego odbiorcy. Wprowadzenie tego rodzaju ścieżki może wymagać przyjęcia agencyjnego modelu instytucjonalnego osadzenia wsparcia w zakresie współpracy rozwojowej¹⁰ lub wyłonienia operatora wsparcia, istotna jest bowiem elastyczność i możliwie szybka reakcja na zgłaszane zapotrzebowanie. Należy podkreślić, że dla zagwarantowania jakości krótkoterminowego wolontariatu szczególnie istotne znaczenie ma uważny dobór i odpowiednie przygotowanie uczestników, co stawia określone wyzwania przed systemem wsparcia i podmiotem go organizującym. Jest to jednak ścieżka warta rozważenia – jeśli uznać, że część środków dedykowanych obecnie wolontariatowi nie jest wykorzystana ze względu na ograniczoną liczbę dobrej jakości „średnioterminowych” projektów, to ścieżka krótkoterminowa może pozwolić zagospodarować pozostałą część finansowania.

¹⁰ Agencyjny i ministerialny model instytucjonalny w przystępny sposób omówione są w: Korowajczyk-Sujkowska, M., „Analiza systemów instytucjonalnych współpracy rozwojowej w wybranych państwach Unii Europejskiej. Możliwości, wyzwania i wnioski”, w: *Polska współpraca rozwojowa. Raport 2019.*, Grupa Zagranica, Warszawa: 2019.

Przeprowadzone badanie pokazuje, że **poza niewielką wartością finansową wsparcia wolontariatu, kluczowym ograniczeniem jest harmonogram konkursów i realizacji projektów, wynikający z finansowania ze środków rezerwy celowej budżetu państwa.** W praktyce projekty z zakresu wolontariatu realizowane są w trzecim i czwartym kwartale roku kalendarzowego. Polska pomoc jawi się zatem jako przedsięwzięcie sezonowe, znikające z miejsca wsparcia wraz z nowym rokiem.

Do pełnego wykorzystania potencjału polskich organizacji pozarządowych, jak również grona ewentualnych wolontariuszy, konieczne jest tworzenie ram umożliwiających planowanie projektów w perspektywie kilkuletniej. W okresie objętym ewaluacją zdarzały się przypadki, gdy organizacja została zaskoczona zmianą listy krajów objętych planem rocznym, a wolontariusze nie mogli wyjechać do kraju, do którego pierwotnie się przygotowywali. Zalecane jest zatem opracowanie kierunków i obszarów tematycznych z wyprzedzeniem i we współpracy z podmiotami wysyłającymi, które dysponują wiedzą o potrzebach i możliwościach realizacji działań w określonych krajach Globalnego Południa (w tym relacjami z partnerami i wolontariuszami). Przyczyni się to do zwiększenia skuteczności realizowanych działań, jak również podniesienia jakości współpracy w środowisku polskiej współpracy rozwojowej.

Zawężenie listy państw objętych programem wolontariatu w okresie objętym ewaluacją podyktowane było chęcią zwiększenia spójności i komplementarności pomiędzy priorytetami geograficznymi programu WPP a priorytetami wyznaczonymi dla innych narzędzi polskiej pomocy rozwojowej. Jest to zasadna intencja, zważywszy na relatywnie niski wymiar środków przeznaczonych na program. Przeprowadzone badanie wskazuje, że projektodawcy, choć początkowo nieprzychylni zawężeniu, z czasem pogodzili się z tą zmianą. Należy jednak mieć świadomość, że każde ograniczenie listy państw docelowych ogranicza liczbę potencjalnych wolontariuszy, a w konsekwencji – także składanych projektów. Z perspektywy skuteczności i użyteczności wsparcia dalsze zawężenie programu może przynieść negatywne efekty. **Wydaje się, że warto rozważyć wręcz przeciwne rozwiązanie – wsparcie potencjału projektodawców w zakresie współpracy z podmiotami przyjmującymi, edukacja i szkolenie wolontariuszy, i stopniowe poszerzanie listy krajów objętych wolontariatem.** Działaniami tym powinno towarzyszyć zwiększenie puli środków przeznaczonych na program.

3. Wnioski i rekomendacje

1	<p><i>Wniosek, uzasadnienie rekomendacji</i></p>	<p>Edukacja globalna nie ma odpowiedniego umocowania w podstawie programowej systemu polskiej edukacji. Co prawda podstawa programowa zawiera odniesienie do pewnych elementów edukacji globalnej, takich jak np. kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi czy upowszechnienie wiedzy o zrównoważonym rozwoju, jednak samo pojęcie edukacji globalnej jest w niej nieobecne. Dotyczy to wszystkich etapów edukacyjnych. Skutkiem takiej sytuacji jest niska świadomość nauczycieli na temat idei edukacji globalnej i sposobu jej prowadzenia oraz brak motywacji do poszukiwania informacji na ten temat. (str. 12-13, 25, 30)</p> <p>Wskazanie roli i miejsca edukacji globalnej w podstawie programowej przyczyni się do jej promocji i upowszechnienia, a także zachęci nauczycieli do wplatania zagadnień globalnych do scenariuszy prowadzonych lekcji.</p> <p>Edukacja globalna rzadko pojawia się także w ofercie edukacyjnej studiów pedagogicznych. (str. 25)</p> <p>Skala działań podejmowanych w tym kierunku jest niewystarczająca, aby pojęcie edukacji globalnej i sposoby przekazywania związanych z nią treści zaistniały powszechnie w świadomości przyszłych nauczycieli.</p>
	<p><i>Rekomendacja</i></p>	<p>Należy wskazać i podkreślić miejsce edukacji globalnej w podstawie programowej wszystkich etapów edukacyjnych.</p> <p>Rekomenduje się także obligatoryjne wprowadzenie edukacji globalnej do programów studiów pedagogicznych.</p>
	<p><i>Zalecany sposób wdrażania, adresat</i></p>	<p>Należy wprowadzić w podstawie programowej wszystkich etapów edukacyjnych pojęcie edukacji globalnej, wskazać jej główne cele oraz możliwości jej implementowania w ramach poszczególnych przedmiotów. Nie zaleca się tworzenia oddzielnych przedmiotów dedykowanych edukacji globalnej.</p> <p>Ponadto informacje na temat samego pojęcia edukacji globalnej, jej celów, założeń i metod wprowadzania do zajęć lekcyjnych powinny być elementem obowiązkowym w programach studiów pedagogicznych. Studenci powinni otrzymać informacje na temat idei edukacji globalnej, istniejących źródeł informacji i opracowań tematycznych, a także powinni zostać wstępnie</p>

		<p>przeszkoleni pod kątem dostrzegania globalnych współzależności i sposobu ich wskazywania i objaśniania podczas pracy z dziećmi i młodzieżą.</p> <p>Zaleca się, aby MSZ zainicjowało działania na rzecz wdrożenia rekomendacji poprzez nawiązanie dialogu w tej sprawie z ministerstwem ds. edukacji i nauki.</p> <p>Ministerstwo ds. edukacji i nauki</p>
2	<i>Wniosek, uzasadnienie rekomendacji</i>	<p>Brak pełnej, dostępnej bazy wiedzy na temat projektów edukacji globalnej współfinansowanych przez MSZ nie sprzyja promocji dobrych praktyk i unikaniu błędów w edukowaniu i informowaniu. (str. 27)</p> <p>Zgromadzenie w jednym miejscu informacji o wszystkich realizowanych projektach pozwoliłoby na promocję dobrych praktyk w dziedzinie edukacji globalnej oraz dawałoby możliwość pozyskania informacji na temat działań poszczególnych organizacji i instytucji w tej dziedzinie, co pozwoliłoby na sprawne sieciowanie przyszłej współpracy projektodawców, partnerów oraz poszczególnych ekspertów.</p>
	<i>Rekomendacja</i>	Rekomenduje się stworzenie bazy informacji na temat wszystkich realizowanych projektów z zakresu edukacji globalnej.
	<i>Zalecany sposób wdrażania, adresat</i>	<p>Utworzenie portalu zawierającego informacje na temat wszystkich projektów realizowanych w ramach konkursu „Edukacja globalna”, podejmowanych w ich ramach działań i ich efektów pozwoli na stworzenie ogólnodostępnego katalogu dobrych pomysłów i praktyk. Portal powinien zawierać także odnośniki do wypracowanych produktów, zdjęcia oraz relacje uczestników projektu.</p> <p>DWR MSZ</p>
3	<i>Wniosek, uzasadnienie rekomendacji</i>	<p>Jednym z niematerialnych produktów zrealizowanych projektów jest sieciowanie. (str. 29)</p> <p>Sieciowanie istotnie wzmacnia trwałość efektów projektów oraz sprzyja multiplikacji produktów.</p>
	<i>Rekomendacja</i>	Warto wspierać projekty, które tworzą nowe sieci, ale także te, które korzystają z już istniejących (np. liderzy edukacji globalnej ORE, Grupa Zagranica) – w skali lokalnej, regionalnej czy ogólnopolskiej.

	<i>Zalecany sposób wdrażania, adresat</i>	<p>W procedurze konkursowej warto wprowadzić zmianę w regulaminach konkursów i na etapie oceny merytorycznej dawać dodatkowe punkty projektom, które tworzą lub wykorzystują istniejące sieci oraz koordynują ich funkcjonowanie, a także projekty realizowane w partnerstwach (formalnych lub nieformalnych).</p> <p>DWR MSZ</p>
4	<i>Wniosek, uzasadnienie rekomendacji</i>	<p>Połączenie w jednym projekcie wolontariatu i EG jest obiecujące, ponieważ może nieść ze sobą dodatkowe korzyści (np. nawiązanie współpracy szkoły polskiej z zagraniczną szkołą odwiedzaną przez wolontariuszy, udział wolontariuszy w krajowych projektach EG), ale też bywa oceniane sceptycznie. (str. 52)</p> <p>Wolonturystyka oraz europocentryczna perspektywa wolontariuszy są sprzeczne z ideą i wartościami EG.</p>
	<i>Rekomendacja</i>	<p>Połączenie w jednym projekcie wolontariatu i EG to dobry kierunek rozwoju konkursów, jednak powinna to być jedna ze ścieżek (opcja), a nie zmiana dotycząca wszystkich projektów wolontariatu czy EG. Udział wolontariuszy w działaniach EG należy dobrze zaplanować, w szczególności w zakresie przygotowania wolontariuszy do pobytu w kraju przyjmującym, jak również udziału w edukacji globalnej po powrocie.</p>
	<i>Zalecany sposób wdrażania, adresat</i>	<p>Wolontariuszy, którzy mieliby uczestniczyć w EG, należy przed wyjazdem edukować w zakresie podstaw EG, uwrażliwić ich na potencjalne niebezpieczeństwa związane z powielaniem stereotypów i niedostrzeganiem zależności globalnych. Tych wolontariuszy, którzy po powrocie chcieliby zaangażować się w prowadzenie EG, należy przygotować do jej prowadzenia. MSZ mogłoby inicjować i wspierać takie działania, ale ich realizatorem powinny być przede wszystkim organizacje.</p> <p>DWR MSZ, organizacje wysyłające</p>
5	<i>Wniosek, uzasadnienie rekomendacji</i>	<p>Refleksja aktualnych i potencjalnych organizatorów edukacji globalnej (np. MSZ, ministerstwo właściwe ds. edukacji i szkolnictwa wyższego) oraz podmiotów realizujących projekty EG (organizacje pozarządowe, szkoły, nauczyciele i edukatorzy) nad kierunkami rozwoju i optymalnymi sposobami prowadzenia EG jest niewystarczająca. (str. 45-46)</p> <p>Bez takiej refleksji trudno mówić o długofalowym prowadzeniu i poprawie jakości EG.</p>

	<i>Rekomendacja</i>	Należy wyciągnąć wnioski z doświadczeń realizacji i ewaluacji projektów EG oraz zaktualizować lub zredefiniować jej cele i formy w toku międzysektorowej dyskusji i współpracy. Niniejszy raport zawiera wnioski i rekomendacje, które MSZ może wykorzystać w planowaniu i realizacji kolejnych programów dotyczących edukacji globalnej.
	<i>Zalecany sposób wdrażania, adresat</i>	Dyskusja nad celami, wartościami i formami EG powinna odbyć się międzysektorowo, a wnioski powinny zostać uwzględnione w regulaminach konkursów polskiej pomocy MSZ, planach rocznych oraz na poziomie operacyjnym projektów EG. MSZ mogłoby taką dyskusję inspirować, a jej gospodarzem powinno być ministerstwo ds. edukacji. Do udziału warto zaprosić organizacje pozarządowe działające w obszarze EG (np. te, które brały udział w spotkaniach grupy roboczej z udziałem MSZ) oraz koordynatorów projektu ORE, którzy nadal pełnią rolę liderów EG w swoich regionach (aby przekazywać wnioski z takiej dyskusji do placówek edukacji formalnej). DWR MSZ, Ministerstwo ds. edukacji, sieć liderów edukacji globalnej ORE, organizacje pozarządowe działające w obszarze EG
6	<i>Wniosek, uzasadnienie rekomendacji</i>	Refleksja i doświadczenia projektodawców wskazują potencjalny kierunek rozwoju EG w Polsce, lecz trzeba stworzyć warunki do korzystania z nich – zawierając w opisach kolejnych programów czy konkursów takie zapisy, które promują działania długofalowe, w tym projekty modułowe. (str. 46-48)
	<i>Rekomendacja</i>	EG powinna być prowadzona długofalowo, a nie doraźnie, powinna mieć charakter permanentny. Trwałości, skuteczności i powszechności EG sprzyjają przede wszystkim działania długofalowe.
	<i>Zalecany sposób wdrażania, adresat</i>	Wdrożenie rekomendacji powinno polegać na wspieraniu przez MSZ projektów modułowych i wieloletnich oraz podjęciu sformalizowanych starań o wprowadzanie przez ministerstwo edukacji i nauki edukacji globalnej do programów nauczania. Warto położyć mniejszy nacisk na nowe działania i nowe grupy odbiorców w porównaniu z kontynuacją dotychczasowych typów działań i inwestowaniem w rozwój kompetencji nauczycieli czy edukatorów w perspektywie dłuższej niż jeden projekt, np. kiedy te same osoby w jednym roku mogą wziąć udział w szkoleniu podstawowym (dla początkujących), a w kolejnych latach – w szkoleniach zaawansowanych. Warto rozważyć także kontynuację projektu ORE poświęconego edukacji globalnej (w formule sprawdzonej w projekcie „Edukacja globalna. Liderzy edukacji na rzecz rozwoju” albo w nowej, ustalonej przez MSZ wspólnie z ministerstwem ds. edukacji i ORE, uznając te dwa podmioty za odpowiedzialne za tego rodzaju projekt) – ze względu na istotność wprowadzania

		<p>i wspierania EG w edukacji formalnej w skali ogólnopolskiej. Niezależnie od tego należy prowadzić kampanie informacyjne dla dorosłych w zakresie EG.</p> <p>DWR MSZ, Ministerstwo ds. edukacji, ORE</p>
7	<p><i>Wniosek, uzasadnienie rekomendacji</i></p>	<p>Niewielka skala i wartość finansowa programu „Wolontariat Polska Pomoc” sprawia, że uzyskiwane efekty (skuteczność, wymiar wizerunkowy) są ograniczone, a potencjał wolontariuszy niewykorzystany. (str. 18-20, 43)</p> <p>Wysokość środków przeznaczanych przez Polskę na współpracę rozwojową odbiega od podjętych na forum międzynarodowym zobowiązań. Przekłada się to bezpośrednio na realne możliwości działania w sferze wolontariatu. Osiągnięcie ambitnych celów, wyrażanych w Wieloletnich Programach Współpracy Rozwojowej jest przy zaplanowanych środkach wątpliwe. (str. 18-20, 53-54)</p>
	<p><i>Rekomendacja</i></p>	<p>Należy dążyć do pełnego wykorzystania dostępnej puli środków przeznaczanych na program „Wolontariat Polska Pomoc”, a w dalszej perspektywie, również jej zwiększania. W celu wykorzystania środków zasadne jest poszerzenie listy krajów objętych programem.</p>
	<p><i>Zalecany sposób wdrażania, adresat</i></p>	<p>Pomimo trudności należy kontynuować starania o zwiększenie wysokości środków przeznaczanych na pomoc rozwojową do wysokości 0,33% dochodu narodowego brutto i proporcjonalne przeznaczenie adekwatnej części z tych środków na wsparcie wolontariatu. Osiągnięcie wskazanego poziomu finansowania powinno być celem długofalowym. W krótkiej perspektywie – najbliższych kilku lat – zasadne wydaje się przeznaczenie na program „Wolontariat Polska Pomoc” kwoty powyżej 2 mln zł, co pozwoli na dofinansowanie wysłania około 50 wolontariuszy.</p> <p>Do wykorzystania pełnej puli dostępnych środków przyczynić się może poszerzenie listy krajów, co pozwoli wykorzystać potencjał projektodawców, oraz wprowadzenie wolontariatu krótkoterminowego (ścieżki specjalistycznej). W celu zwiększenia liczby zgłoszeń do konkursu podjęte powinny być działania informacyjno-promocyjne skierowane do organizacji pozarządowych. Zapewnieniu wysokiej jakości wniosków przysłużyć się mogą działania edukacyjne – zarówno dotyczące przygotowania wniosku, jak i zaplanowania i realizacji projektu. W tym ostatnim zakresie pomocny może być udział podmiotów pozarządowych dysponujących doświadczeniem w zakresie realizacji projektów wolontariackich lub ich sieci.</p> <p>DWR MSZ</p>

8	<i>Wniosek, uzasadnienie rekomendacji</i>	Rezygnacja ze wsparcia wyjazdów krótkoterminowych w ramach wolontariatu ograniczyła możliwość realizacji projektów, w których wolontariuszami są osoby posiadające specjalistyczne kompetencje, wiedzę lub doświadczenie. Osoby będące specjalistami ze względu na obowiązki zawodowe nie mogą pozwolić sobie na wyjazd trwający więcej niż kilka tygodni. Powstała luka nie została w pełni zastąpiona działaniami finansowanymi z innych, niż WPP, źródeł. (str. 53-54)
	<i>Rekomendacja</i>	Powrót do wspierania wolontariatu krótkoterminowego.
	<i>Zalecany sposób wdrażania, adresat</i>	W ramach programu wolontariatu powinna zostać wprowadzona „ścieżka specjalistyczna” pozwalająca na wsparcie krótkoterminowych (trwających około 4-6 tygodni) wyjazdów osób o wysokich kompetencjach, wiedzy lub doświadczeniu zawodowym. Ze względu na konieczność elastyczności i szybkości działania tego rodzaju wsparcia, konieczne może być jego oparcie o model agencyjny lub wyłonienie operatora dla projektów tego rodzaju. DWR MSZ
9	<i>Wniosek, uzasadnienie rekomendacji</i>	Harmonogram konkursów i realizacji projektów, wynikający z finansowania ze środków rezerwy celowej budżetu państwa, stanowi istotne ograniczenie dla projektów wolontariatu. Do pełnego wykorzystania potencjału polskich organizacji pozarządowych, jak również grona ewentualnych wolontariuszy, konieczne jest tworzenie ram umożliwiających planowanie projektów w perspektywie kilkuletniej. (str. 27-29, 53-54)
	<i>Rekomendacja</i>	W przypadku dalszego związania uwarunkowaniami kształtującymi harmonogram konkursów i realizację projektów w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc”, należy z wyprzedzeniem informować potencjalnych projektodawców o priorytetach geograficznych i tematycznych wsparcia.
	<i>Zalecany sposób wdrażania, adresat</i>	Kierunki i obszary tematyczne objęte wolontariatem powinny być planowane z wyprzedzeniem i we współpracy z podmiotami wysyłającymi, które dysponują wiedzą o potrzebach i możliwościach realizacji działań w określonych krajach rozwijających się. Takie planowanie może przyjąć formę spotkań konsultacyjnych, odbywających się co 2-3 lata, kilkakrotnie w okresie obowiązywania Wieloletniego Programu Współpracy Rozwojowej. Ich efekty powinny przyjąć formę pisemnej deklaracji, listu intencyjnego, załącznika do WPWR, lub podobną. DWR MSZ

10	<i>Wniosek, uzasadnienie rekomendacji</i>	W latach 2012-2019 niemal wcale nie były realizowane wyjazdy wolontariackie do krajów Partnerstwa Wschodniego, co wynika z zapisów Planów Rocznych. Kraje PW są zbyt ważne dla polskiej współpracy rozwojowej, by były pomijane w tym Programie. Wciąż mają silne potrzeby, związane nie tylko z priorytetem kapitał ludzki, lecz także z dobrym rządzeniem, demokracją oraz wspieraniem przedsiębiorczości. (str. 17, 28)
	<i>Rekomendacja</i>	Należy powrócić do wspierania wyjazdów wolontariuszy do krajów Partnerstwa Wschodniego.
	<i>Zalecany sposób wdrażania, adresat</i>	Należy wpisać do Planów Rocznych w kolejnych latach możliwość realizacji projektów wolontariackich w krajach PW. Projekty będące kontynuacją projektów rozwojowych powinny być traktowane preferencyjnie w ramach konkursów. DWR MSZ
11	<i>Wniosek, uzasadnienie rekomendacji</i>	Tryb konkursowy sprawia, że program „Wolontariat Polska Pomoc” niemal w całości realizowany jest według założeń polskich organizacji pozarządowych. Udział MSZ ogranicza się do wskazanie krajów docelowych i priorytetów (choć projekty niemal w całości koncentrują się wokół priorytetu kapitał ludzki). (str. 28) Na użyteczność i efektywność projektów wpływa ich kontynuacja. Projekty realizowane w ramach Programu są bardzo rozproszone i często realizowane w jedynie jednorazowo. Lepsze efekty przynosi realizacji projektów w sytuacji, gdy wolontariusz jedzie do instytucji, z którą polska organizacja współpracuje od dawna. (str. 28)
	<i>Rekomendacja</i>	Należy dążyć do większego zaangażowania MSZ w tworzenie warunków do wyjazdów wolontariuszy. Ministerstwo powinno pilotażowo zaangażować się do bezpośredniej współpracy z wybranymi instytucjami w krajach rozwijających się, a następnie zlecać realizację zdefiniowanych projektów w procedurze konkursowej lub przetargowej.
	<i>Zalecany sposób wdrażania, adresat</i>	W ramach działań pilotażowych MSZ może nawiązać współpracę z wybranymi instytucjami w krajach Globalnego Południa, poznać ich potrzeby i zaplanować udział wolontariuszy w kolejnym roku. Przy wyborze brane pod uwagę powinny być takie czynniki jak: obecność kraju na liście krajów priorytetowych Polskiej pomocy, dotychczasowe doświadczenia w realizacji projektów w danym kraju/regionie/instytucji, zaangażowanie miejscowej placówki dyplomatycznej, potencjał polskich podmiotów potencjalnie zainteresowanych udziałem w konkursie/ przetargu. Po nawiązaniu takiej współpracy określony zostałby plan współpracy w kolejnym roku, a następnie zadanie zlecane byłoby wybranemu (w konkursie lub przetargu)

		<p>podmiotowi. Istotne jest, by na miejscu stale przebywał przedstawiciel wybranego podmiotu, który (we współpracy z lokalnymi pracownikami) stworzy warunki do przyjazdów wolontariuszy i zaplanuje ich prace.</p> <p>DWR MSZ</p>
12	<i>Wniosek, uzasadnienie rekomendacji</i>	<p>Informacje na temat rezultatów projektów realizowanych w ramach EG nie są przechowywane w formie pojedynczych plików. Nie ma możliwości pozyskania zagregowanych danych umożliwiających zbiorcze monitorowanie wdrażania projektów oraz obrazujących skalę prowadzonych działań. (str. 14)</p>
	<i>Rekomendacja</i>	<p>Zaleca się stworzenie elektronicznego systemu gromadzącego dane na temat realizacji projektów (np. wybrane dane na temat projektodawcy, podstawowe dane na temat projektu i prowadzonych działań, wnioskowane dofinansowanie i poniesione koszty, zakładane i osiągnięte wartości wskaźników), zarządzanego przez MSZ.</p>
	<i>Zalecany sposób wdrażania, adresat</i>	<p>Utworzenie elektronicznego systemu gromadzącego dane na temat projektów umożliwi bieżącą analizę postępu osiągania wskaźników oraz określenie skuteczności realizacji celów i efektywności podejmowanych działań. Zbiorcze zestawienia danych dadzą szerszy ogłąd na skalę i zasięg działań podejmowanych w ramach EG.</p> <p>DWR MSZ</p>

Spis wykresów, schematów i tabel

Wykres 1. Cele projektów realizowanych w ramach konkursu „Edukacja globalna”	13
Wykres 2. Liczba i wartość projektów (w zł) zrealizowanych w latach 2012-2019 w ramach konkursu „Edukacja globalna”.	15
Wykres 3. Średnia wartość projektów zrealizowanych w latach 2012-2019 w ramach konkursu „Edukacja globalna” (w zł) – z uwzględnieniem projektów ORE oraz bez projektów ORE	15
Wykres 4. Liczba projektów oraz liczba wolontariuszy w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc”	18
Wykres 5. Łączny czas (w dniach) wyjazdów wolontariackich w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc” w poszczególnych latach.....	19
Wykres 6. Łączny koszt dofinansowania projektów w ramach programu „Wolontariat Polska pomoc”	19
Wykres 7. Średni koszt jednego dnia pobytu w kraju docelowym (koszt projektu/liczba dni).....	20
Wykres 8. Potrzeby, na które odpowiadały projekty realizowane w ramach konkursu „Edukacja globalna”	21
Wykres 9. Wpływ projektu zrealizowanego w ramach konkursu „Edukacja globalna” na jego odbiorców	22
Wykres 10. Zaangażowanie wolontariuszy w działania związane z edukacją globalną	33
Wykres 11. Wyjazdy do krajów Globalnego Południa po udziale wolontariusza w projekcie „Wolontariat Polska pomoc”	34
Wykres 12. Ocena doświadczenia wolontariatu i jego efekty w wymiarze indywidualnym.....	35
Wykres 13. Zakres tematyczny konkursu edukacja globalna	45
Wykres 14. Niewystarczająca obecność tematów w projektach edukacji globalnej	46
Wykres 15. Preferowane formy działań z zakresu edukacji globalnej	49
Wykres 16. Ocena zasadności łączenia w jednym projekcie wolontariatu i edukacji globalnej	50
Wykres 17. Gotowość do wzięcia udziału w projekcie łączącym wolontariat i edukację globalną	51
Schemat 1. Kryteria ewaluacyjne zastosowane w badaniu.....	9
Schemat 2. Metody badawcze i techniki analityczne wykorzystane w badaniu.....	9
Schemat 3. Elementy wspierające skuteczność, użyteczność i efekty wizerunkowe działań w ramach wolontariatu	42
Tabela 1. Priorytety polskiej współpracy rozwojowej w programie „Wolontariat Polska pomoc”	17
Tabela 2. Trwałość projektów „Edukacji Globalnej” – przykładowe materiały i publikacje	31
Tabela 3. Źródła finansowania działań edukacji globalnej poza projektami <i>Polskiej pomocy</i>	37
Tabela 4. Komplementarność działań z zakresu edukacji globalnej na przykładzie dwóch projektodawców.....	38
Tabela 5. Współpraca w edukacji globalnej na przykładzie dwóch projektodawców	39
Tabela 6. Potencjalne działania w ramach projektu łączącego wolontariat i EG	51